

University of
Sistan and Baluchestan

Association of Geography
and Planning
of Border Areas of Iran

Investigating The Relationship Between Empowerment and The Improvement of The Quality of Life of Marginalized Citizens of Hematabad District of Isfahan

Alireza Eghtesad¹, Reza Esmaili^{2✉}, Asghar Mohammadi³

1. Ph.D. student of Political Sociology, Islamic Azad University of Isfahan (Dahaghan Branch), Dehaghan, Iran.
E-mail: hoonar1386@yahoo.com
2. Assistant Professor, Department of Management, Islamic Azad University of Isfahan (Isfahan Branch), Isfahan, Iran.
✉ E-mail: r.esmaeili@khuisf.ac.ir
3. Assistant Professor, Department of Sociology, Islamic Azad University (Dahaghan Branch), Dehaghan, Iran.
E-mail: asghar.mo.de@gmail.com

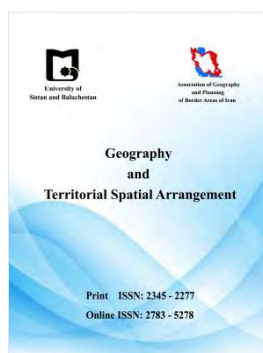

How to Cite: Eghtesad, A; Esmaili, R & Mohammadi, A. (2022). Investigating The Relationship Between Empowerment and The Improvement of The Quality of Life of Marginalized Citizens of Hematabad District of Isfahan. *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 12 (43), 179-184.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GAJ.2022.38311.2925>

Article type:
Research Article

Received:
25/09/2021
Received in revised form:
09/01/2022
Accepted:
20/02/2022
Publisher online:
22/06/2022

ABSTRACT

In recent decades, the development of urbanization has brought with it problems that marginalization has been one of these social issues. The main problem among marginalized people is their low quality of life; For this reason, urban theorists believe that empowering local residents in urban suburbs can improve their quality of life. The purpose of this study is to investigate the relationship between empowerment and improving the quality of life of citizens of Hemmatabad neighborhood of Isfahan, which has been used to achieve the objectives of the research Fitterman theory. The present study is based on a quantitative approach of survey strategy (descriptive-correlation). The statistical population was 15,488 citizens of Hemmatabad neighborhood, 371 of which were examined using the Cochran's formula. The research instrument was a researcher-made questionnaire whose validity was formal and its reliability was through Cronbach's alpha-quality of life (0.90), sense of competence (0.90), sense of effectiveness (0.72), significance (0.86), The right to self-determination (0.70) - has been achieved. Spss24 software was also used to analyze the research data and descriptive and inferential statistics were used to analyze the findings. Findings showed that the quality of life of residents of Hemmatabad neighborhood was lower than the average. The results of the research hypotheses indicate that there is a positive and significant relationship between empowerment and quality of life (0.68). There was also a significant difference between education, income and quality of life. The results obtained from the research regression model showed that the empowerment variable with beta $\beta = 64$ was able to explain 38% of the variance of the quality of life variable.

Keywords:
Empowerment, Quality of Life, Education, Income, Hematabad.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

Introduction

Statistics show that more than half of the world's people live in cities, and by 2050, the world's urban population will reach 66% (Ronbo Ho et al., 2017: 114). Also, there are informal settlements on the outskirts of all major cities in the world, which account for 30% of the residents of urban areas in developing countries (Kyani, 2019: 2). Informal settlements with different social characteristics such as low level of literacy, high share of rural migrants living in the neighborhood, lack of formal land ownership (Dadashpour and Alizadeh, 2013: 36). Economic characteristics such as low household income and strong dependence on unstable jobs (Rafiiian and Seifaldini, 2004: 21), physical and environmental characteristics such as unplanned development, the location of most of these settlements on the edge of the city and on steep and uneven land, mistrust of management decisions. urban and dissatisfaction with the performance of the municipality and urban management. It has become the most important challenge of urban management in the metropolises of the country, which requires adopting a new and comprehensive approach in dealing with the multidimensional and complex issue of marginalization (Fathzadeh and Zahid Zahedani, 2014: 62).

Study Area

The purpose of the present study is to investigate the relationship between empowerment and the improvement of the quality of life of the citizens of Hematabad neighborhood of Isfahan.

Material and Methods

The research tool is a researcher-made questionnaire, whose validity is through its form and its reliability through Cronbach's alpha - quality of life (0.90), sense of competence (0.90), sense of effectiveness (0.72), meaningfulness (0.86), The right to self-determination (0.70) has been obtained.

Result and Discussion

Based on the results of the research, the expansion of justice-oriented policies in urban development and providing services to citizens in areas such as transportation, healthcare, telecommunications and asphalt, recreational and cultural, administrative will be one of the conditions to influence the improvement of the quality of life of the residents in the marginal area of Hematabad region. Based on the results of the research and making changes in the conditions of local institutions in order to improve the conditions of the neighborhood and in order to realize cultural justice and education and more and easier access to cultural centers, Quranic institutions and centers, libraries, cinema and theater and technical and vocational schools, it is suggested. Based on the results, in order to reduce problems within the family system and increase life satisfaction in marginalized areas, it is necessary to provide education services focusing on life skills, social issues such as divorce and addiction, empowering communication skills. Citizens' easier access to parks, sports clubs, internet cafes and gamenets, sports and game fields such as football, volleyball, basketball, is a good factor to improve the quality of life of citizens.

Conclusion

In explaining the phenomenon of informal settlement, it is necessary to mention various causes at different levels, which, of course, according to the specific contexts of the societies, the effectiveness and dominance of each of the causes varies. The first cause at the macro level should be considered a structure that is a discriminatory and impoverished mechanism based on the unfair distribution of power, wealth and income resources. Since this population, mainly as economic refugees, flows in without regard to the natural capabilities and man-made capacities of their destination in search of access to employment and income opportunities, they create a sudden and urgent demand for their accommodation in limited areas; This demand increases prices, reduces the stock of housing, inadequacy of municipal services and saturation of infrastructure networks. In such a situation, low-income immigrants are not able to use the official land and housing market, and by insisting on the necessity of settling in the same area, they provide an unpleasant and uncertain environment, but cheaper in the informal land and housing market.

Key words: Empowerment, Quality of Life, Education, Income, Hematabad.

References (Persian)

- Ariafar, Shohreh; Khajehsravi, Ghulam Reza. (1399), Marginalization and its effect on socio-political development in the metropolis of Tehran, Political Sociology of Iran, Scientific Association of Political Sociology of Iran, Third Year, No. 4, pp. 143-170.
- Ashtarian, Kiomars, Charkhideh, Kiomars, Panahi, Mohammad Adel, Ashtarian, Khadijeh, (2009), community-based cultural empowerment; Plan for Student Culture Houses, Office of Social Planning and Cultural Studies, Ministry of Science
- <https://b2n.ir/t67937>
- Brahvi Arezoo, Ebrahimzadeh Asmin, Hossein, Asadi Sarvestani, Khadijeh (1400), A Sociological Study of the Impact of Marginalization on Urban Management (Case Study: Karimaabad District, Zahedan), International Conference on Behavioral Sciences and Social Studies
- <https://b2n.ir/k70466>
- Central Region Construction and Housing Company (Isfahan Province)(2022).
- Dadashpour, Hashem; Alizadeh, Bahram (1393). Informal settlement and security of land occupation, Tehran: Azarakhsh Publications.
- Electric, Shahriar. (1399). Investigating the Effect of Empowerment Programs in Suburban Areas on Increasing Social Participation in the Case Study of Pakdasht County, Geography and Human Relations, Volume 3, Number 2, pp. 172-191.
- <https://b2n.ir/t93239>
- Farhangi Najafi, Zeinab (1391). Evaluation of improving the quality of urban life in informal settlements with empowerment approach, Allameh Tababaei University Master's thesis, Faculty of Management and Accounting.
- <https://www.virascience.com/thesis/604071>
- Fathzadeh, Haidar; Zahed Zahedani, Seyed Saeed. (1394). Strategic planning for empowerment of suburban neighborhoods, flood suburbs, Ahmadabad and Yanouq Darreh Si Tabriz, Contemporary Sociology, No. 6, pp. 61-88.
- https://csr.basu.ac.ir/article_1423.html
- Ghafarinesb, Esfandiar. (1391). The Role of Active Citizenship in Improving the Quality of Urban Life, Urban Sociological Studies, Second Year, No. 2, pp. 162-139.
- <https://b2n.ir/b54613>
- Hadizadeh Bazar, Maryam. (1382). Marginalization and its organizing strategies in the world, Mashhad Municipality Publications, Tiho.
- <https://b2n.ir/h75225>
- Hasanvand, Baqir; Hasanvand, Abbas. (۱۳۹۴). «صبا». Investigating the Relationship between Burnout and Empowerment and Quality of Work Life in Police, Human Resource Management and Support, Volume 10, Number 38, pp. 103-126.
- <https://www.magiran.com/paper/1508347>
- Kiani Salmi, Sedigheh; Safari, Hamed (1399). Identifying Factors Facilitating the Empowerment of Suburbs of Isfahan (Case Study: Asheghabad Neighborhood), Geographical Research on Urban Planning, Volume 8, Number 1, pp. 192-161.
- https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_76120.html
- Kokbi, Afshin; Pourjafar, Mohammad Reza; Pious, Ali Akbar. (1384). Urban quality of life planning in urban centers, definitions and indicators, urban planning research, No. 12, pp. 13-6.

<https://b2n.ir/t35517>

Movahed, Ali; Heydarian, Mehdi (1396). Investigating the role of social and cultural factors in empowering worn-out urban tissues, the first conference on worn-out urban tissues, sustainable development perspective, values and challenges.

Nazarian, Asghar; Shohani, Nader. (1390). Empowering the urban management system based on the model of a citizen-oriented city in Ilam. *Geographical Perspective*, No. 16, pp. 151.

<https://b2n.ir/e18065>

Papli Yazdi, Mohammad Hussein; Rajabi Sanajardi, Hussein (1392). *Theories of the city and its surroundings*, Tehran: Samat Publications.

Pourmousavi, Musa; Masoumi, Salman (1389). Organizing and empowering vulnerable neighborhoods with emphasis on the role of urban management, municipalities, year 11, number 99, pp. 32-40.

Rabbani Khorasgani, Ali; Kianpour, Massoud (1386). Proposed model for measuring quality of life: Case study: Isfahan. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities*, No. 15, pp. 108-67.

<https://b2n.ir/b38459>

Rafieian, Mojtaba; Cifaldini, Frank. (1384). Strategies for Organizing Informal Housing and Intervention Plans in Bandar Abbas, *International Journal of Engineering Sciences*, Iran University of Science and Technology, Tehran, Volume 16.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=51735>

Rezvani, Mohammad Reza; Mansoorian, Hossein; Ahmadi, Fatima (1388). Promoting villages to cities and its role in improving the quality of life of local residents (Case study: Firoozabad and Sahib cities in Lorestan and Kurdistan provinces), *Rural Research Quarterly*, No. 1, pp. 65-33

<https://b2n.ir/q75992>

Salarvandian, Fatemeh; Hosseini, Seyed Ali (1395). The Role of Informal Jobs in Relieving Informal Housing (Case Study: Hesar Amir Pakdasht) *Journal of Urban Economics and Management*, No. 14.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=299484>

Salimi, Samaneh; Saeidian, Nargesh. (1393). Investigating the Relationship between Quality of Work Life, Psychological Empowerment and the Interactive Effect of Demographic Variables on the Productivity of Zahedan Municipality Employees, *Productivity Management*, No. 28, pp. 7-32.

Shah Hosseini, Parvaneh (2003), Explaining the process of physical and economic anomalies of car settlements around the metropolis of Tehran, Case: Pakdasht, Tehran: University of Tehran: Faculty of Literature.

Shaterian, Mohsen, Kiani Salmi, Sedigheh. (1395). Study and comparison of empowerment dimensions between urban neighborhoods (Case study: Behind Mashhad neighborhood and Taher and Mansour neighborhood of Kashan, *Journal of Urban Studies of Shahid Bahonar University of Kerman*, 3rd year, No. 4, pp. 202.

<https://b2n.ir/n75835>

Smith, David, M (2004). *Quality of Life: Human Welfare and Social Justice*, translated by Hossein Hatinejad, *Economic-Political Information Monthly*, No. 186, pp. 173-160. <https://b2n.ir/d71770>

Taqvae, Massoud; Hosseinihah, Hossein; Alizadeh Asl, Jaber. (1394). Urban Development Strategy with Emphasis on Empowerment of Urban Neighborhoods (Case Study: Akbarabad, Yazd), *Journal of Spatial Planning*, Volume 6, Number 16, pp. 147-129.

http://gps.gu.ac.ir/article_10095.html

References (English)

Barimani, H., & Karsami, A. G. (2018). Investigating the relationship between urban services provided by Sari Municipality and enhanced quality of life of citizens living in marginalized areas (slums). *The Islamic College University Journal*, (48), 37-52.

<https://www.iasj.net/iasj/article/145887>

Das, D. (2008). Urban quality of life: A case study of Guwahati. *Social Indicators Research*, 88, 297-310.

<https://www.jstor.org/stable/27734702>

Dissart, J., and Deller, S. (2000). Quality of life in the planning literature. *Journal of Planning Literature*, 15: 135-161.

<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01617230/file/Dissart.Deller-2000-JPL-Quality.Life.Planning.Literature.pdf>

Foo, T.S. (2000). Subjective assessment of urban quality of life in Singapore (1997-1998). *Habitat International*, 24, 31-49.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197397599000260>

Hardina, D. (2003). Linking citizen participation to empowerment practice: A historical overview. *Journal of Community Practice*, 11(4), 11-38.

https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J125v11n04_02

Kapur, R. (2018). Socio-Economic Development and Empowerment of Disadvantaged Groups.

https://www.researchgate.net/publication/323691483_Socio-Economic_Development_and_Empowerment_of_Disadvantaged_Groups

Liu, B. C. (1976). *Quality of life indicators in U.S. metropolitan areas: A statistical analysis*, Praeger.

Massam, B. H. (2002). Quality of life: public planning and private living. *Progress in Planning*, 58, 141-227.

<http://www.tlu.ee/~arro/Happy%20Space%20EKA%202014/quality%20of%20life.pdf>

Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing, a social geographical perspective. *Landscape and Urban Planning* 65 19 Spreitzer, G.M. (1995). Psychological empowerment in the workplace: Dimensions, measurement, and validation. *Academy of Management Journal*, 38(5), 1442-1465.

<https://cmappublic.ihmc.us/rid=1Q62GWNLB-HKQB6S-4CTB/uban%20environmental%20quality%20and%20human%20wellbeing.pdf>

پرتال جامع علوم انسانی

بررسی رابطه توانمندسازی بر ارتقای کیفیت زندگی شهروندان حاشیه‌نشین محله همت آباد اصفهان

علیرضا اقتصاد^۱، رضا اسماعیلی^{۲*}، اصغر محمدی^۳

مقاله پژوهشی

چکیده

در چندین دهه اخیر، توسعه شهرنشینی با خود معضلاتی را به همراه داشته که حاشیه‌نشینی یکی از این مسائل اجتماعی بوده است. مسئله اصلی در بین حاشیه‌نشینان، پایین بودن سطح کیفیت زندگی آنان است؛ به همین دلیل نظریه پردازان حوزه شهری معتقدند با توانمندسازی ساکنان محلی در محلات حاشیه‌نشین شهری می‌توان کیفیت زندگی آنان را بالا برد. هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین توانمندسازی بر ارتقای کیفیت زندگی شهروندان محله همت آباد اصفهان است که برای رسیدن به اهداف پژوهش از نظریه فیرمن استفاده شده است. پژوهش حاضر مبتنی بر رویکرد کمی از نوع راهبرد پیمایش (توصیفی-همبستگی) بوده است. جامعه آماری ۱۵۴۸۸ نفر از شهروندان محله همت آباد بوده‌اند که با استفاده از فرمول کوکران نمونه‌ای ۳۷۱ نفری از آن‌ها مورد بررسی قرار گرفته‌اند. ابزار پژوهش پرسشنامه محقق ساخته بوده که اعتبار آن از طریق صوری و پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ-کیفیت زندگی (۰/۹۰)، احساس شایستگی (۰/۹۰)، احساس مؤثر بودن (۰/۷۲)، معنادار بودن (۰/۸۶)، حق تعیین سرنوشت (۰/۷۰)- به دست آمده است. همچنین برای تحلیل داده‌های پژوهش از نرم‌افزار Spss24 استفاده و برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از آماره‌های توصیفی و استنباطی استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که میزان کیفیت زندگی ساکنان محله همت آباد از متوسط میانگین پایین‌تر بوده است. نتایج حاصل از فرضیات پژوهش بیان می‌کند که بین توانمندسازی و کیفیت زندگی (۰/۶۸) رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین تحصیلات، درآمد و کیفیت زندگی تفاوت معنی‌داری مشاهده شد. نتایج به دست آمده از مدل رگرسیونی پژوهش نشان داد که متغیر توانمندسازی با بتای $\beta=۰.۶۴$ توانسته است ۳۸ درصد از واریانس متغیر کیفیت زندگی را تبیین کند.

جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای
 شماره ۴۳، تابستان ۱۴۰۱
 تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۰۳
 تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۱۰/۱۹
 تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۰۱
 صفحات: ۱۷۹-۲۰۶

واژه‌های کلیدی:
 توانمندسازی، کیفیت زندگی، تحصیلات، درآمد، همت آباد

مقدمه

آمارها نشان می‌دهد بیش از نیمی از مردم جهان در شهرها زندگی می‌کنند و تا سال ۲۰۵۰ جمعیت شهرنشینان جهان به ۶۶ درصد خواهد رسید (رونو هو و دیگران، ۲۰۱۷: ۱۱۴). همچنین در حاشیه همه شهرهای بزرگ دنیا، سکونت‌گاه‌های غیررسمی وجود دارند که ۳۰ درصد ساکنان مناطق شهری کشورهای در حال توسعه را به خود اختصاص می‌دهند (کیانی، ۱۳۹۹: ۲). سکونتگاه‌های غیررسمی با ویژگی‌های مختلف اجتماعی از قبیل پایین بودن سطح سواد، سهم بالای مهاجران روستایی ساکن در محله، فقدان مالکیت رسمی زمین (دادشپور و علیزاده، ۱۳۹۳: ۳۶). ویژگی‌های اقتصادی مثل پایین بودن درآمد خانوار و وابستگی شدید به مشاغل ناپایدار (رفیعیان و سیف‌الدینی، ۱۳۸۴: ۲۱)، ویژگی‌های کالبدی زیست‌محیطی از قبیل توسعه بدون برنامه‌ریزی، مکان‌گزینی اغلب

این سکونتگاه‌ها در لبه شهری و روی اراضی با شیب تند و ناهموار، بی‌اعتمادی به تصمیمات مدیریت شهری و نارضایتی از عملکرد شهرداری و مدیریت شهری. به مهم‌ترین چالش مدیریت شهری در کلان‌شهرهای کشور تبدیل شده که نیازمند اتخاذ رویکرد نوین و جامع در برخورد با موضوع چندبُعدی و پیچیده حاشیه‌نشینی است (فتح‌زاده و زاهد زاهدانی، ۱۳۹۴: ۶۲).

این پدیده در شهرهای کوچک‌تر وجود دارد، اما بخش مهمی از حاشیه‌نشینی در ایران به قطب‌های پررونقی همچون تهران، اصفهان، مشهد و... تعلق دارد. هرچند واضح است که حاشیه‌نشینی فقط مختص کشورهای جهان سوم نیست و در کشورهای صنعتی پیشرفته وجود دارد؛ اما آنچه حائز اهمیت است، این است که حاشیه‌نشینی در کشورهای توسعه‌نیافته و در حال توسعه مانند ایران به معضلی اجتماعی تبدیل شده که همراه با خود، مشکلات اجتماعی عدیده‌ای را به وجود آورده است. این‌گونه سکونت‌گاه‌های شهری نشان‌دهنده فقر در جامعه هستند؛ اما بازتاب سیاست‌های اشتباه از سوی دولت‌ها و مدیران شهری هستند؛ بنابراین در جامعه ما حاشیه‌نشینی یا اسکان غیررسمی یکی از مهم‌ترین معضلات شهری محسوب می‌شود که با خود پیامدهای مخربی همچون افزایش جرم و بزهکاری و فقر شدید شهری را به همراه دارد. مناطق حاشیه‌ای با مشکلاتی چون کوچه‌های تنگ و نامنظم، خانه‌هایی با مصالح نامناسب برای ساخت‌وساز، تراکم جمعیتی شدید، نبود امکانات و خدمات شهری مناسب، مشکلات زیست‌محیطی، سطح پایین رفاه اجتماعی، کیفیت زندگی پایین و موارد بسیاری دست و پنجه نرم می‌کنند که این معضلات و مشکلات اجتماعی را می‌توان با توانمندکردن افراد محلی حل کرد. توانمندسازی شیوه‌ای برای ارتقای شرایط اجتماع محلی از راه گسترش و به‌کارگیری ظرفیت موجود است. درحقیقت توانمندسازی برنامه حل مسأله‌ای از درون بر پایه توسعه اجتماعات محلی است؛ به نحوی که الگوهایی از توسعه درون‌زای محلی شکل گرفته که می‌تواند به سایر اجتماعات تعمیم داده شود که طرح‌های توانمندسازی دارای وجوهی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی کالبدی هستند (پورموسوی و معصومی، ۱۳۸۹: ۳۷)؛ بنابراین اگر در مناطق حاشیه‌نشین سیاست‌گذاری‌های اجتماعی فرهنگی خاصی صورت گیرد، می‌تواند بر کیفیت زندگی ساکنان محل اثرگذار باشد. کیفیت زندگی می‌تواند به‌عنوان رابطه بین ادراک فردی و احساسات مردم با تجربه‌های آن‌ها در درون فضایی که در آن زندگی می‌کنند، تعریف شود (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۳). فو^۱ (۲۰۰۰) کیفیت زندگی را رضایت کلی فرد از زندگی خود قلمداد می‌کند. داس^۲ (۲۰۰۸) کیفیت زندگی را به‌عنوان بهزیستی یا عدم‌بهزیستی مردم و محیط زندگی آن‌ها تعریف کرده است. توانمندساز اجتماعی و فرهنگی عبارت است از فرایندی که از طریق آن افراد و گروه‌ها، توانایی فردی و جمعی خود را در حوزه‌های فرهنگ و اجتماع افزایش داده تا بتوانند نیازهای خود را توسط خودشان تأمین کنند. این توانایی‌ها شامل: ارتقای سطح مسئولیت‌پذیری، اختیار، خوداتکایی، خلاقیت، جامعه‌پذیری، تصمیم‌سازی، پاسخگویی مهارت‌های زندگی و دسترسی به کیفیت بهتر زندگی از طریق مشارکت در قالب اجتماعات کوچک و فعالیت در جهت فرایند توسعه پایدار و... هستند. استراتژی‌های عمده در توانمندسازی نیز که موجب تشویق افراد به تقویت اجتماعات کوچک می‌شوند را می‌توان در سه استراتژی «آموزش، سازماندهی و شبکه‌سازی» جست‌وجو کرد (اشتریان و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۸). مسئله اصلی پژوهش کنونی به نقش توانمندسازی اجتماعی و فرهنگی، به ارتقای کیفیت زندگی خانواده‌های حاشیه‌نشینی شهر اصفهان است.

¹ Foo

² Das

همت‌آباد یکی از قدیمی‌ترین حاشیه‌نشینی‌های شهر اصفهان محسوب می‌شود و واقع در منطقه شش شهرداری اصفهان با مساحت ۶ هزار و ۶۰۰ هکتار است.

بافت فرسوده واقع در بلوک شهری همت‌آباد مساحتی بالغ بر ۶۲۴۸۸۱ متر مربع (۶۲/۵ هکتار) را شامل می‌شود که ۹۸/۲ درصد از مساحت کل بافت فرسوده شهر اصفهان است (شاه حسینی، ۱۳۸۲)

این منطقه شهرداری به منطقه برخوردار مشهور است و پروژه‌های مهم و عمده شهرداری نظیر سالن اجلاس نیز در این منطقه به سرعت در حال اجراست؛ اما در این منطقه برخوردار شهری در مجاورت گلستان شهدا محله‌ای وجود دارد که به دلیل ارزانی زمین‌هایش در دوران پیش از انقلاب مهاجرپذیر شد و کارگرانی که از شهرستان‌های اصفهان به اصفهان مهاجرت کردند در این منطقه ساکن شدند.

محله همت‌آباد در استان اصفهان و در محدوده مرکزی شهر اصفهان واقع شده است. این محله از شمال با خیابان قائم‌مقام فراهانی و خیابان آیت‌الله ارباب، از جنوب با خیابان شهید سردار لاری و بزرگراه شهید همت و فرودگاه و از غرب با خیابان سجاد و میدان شهید لاری محدود شده است و با محله‌های تخت فولاد، کوله پارچه، آبشار مجاورت دارد. از اماکن مهم این محله می‌توان به پارک محله همت‌آباد، بوستان شهید همت، پاساژ سپهسالار، پارک محله همت‌آباد و کتابخانه حضرت قائم و فرهنگسرای شهید همت اشاره کرد.

شهر اصفهان نیز به‌عنوان یکی از کلان‌شهرهایی که درگیر با مسئله حاشیه‌نشینی است (منطقه زینبیه و دارک، همت‌آباد و...)، نیازمند عملکرد خوب مدیریت شهری در زمینه توانمندسازی این دسته مناطق شهری است. در این پژوهش محله همت‌آباد اصفهان که در منطقه ۶ شهری اصفهان قرار دارد، به‌عنوان نمونه مطالعاتی انتخاب شده است. این محله که در نتیجه مهاجرت‌های گسترده و بی‌رویه از شهرها و روستاهای اطراف به شهر اصفهان شکل گرفته است، درون یک منطقه پیشرفته شهری قرار دارد و چهره ناخوشایندی برای شهر اصفهان محسوب می‌شود. این منطقه محلی برای سیل عظیم جمعیت مهاجری است که از اقصی نقاط ایران برای دستیابی به امکانات و خدمات شهری و دستیابی به شغل مناسب راهی کلان‌شهر اصفهان شده‌اند. مشکلات عدیده اقتصادی و کمبود امکانات و خدمات پیشرفته شهری باعث شده تا این منطقه به محلی برای رشد آسیب‌های اجتماعی تبدیل شود؛ بنابراین با توجه به اهمیت مدیریت شهری در تغییر شرایط این‌گونه سکونت‌گاه‌ها و توجه مدیران شهری به وضعیت این مناطق، ضروری است تا مطالعه این مناطق مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد؛ بنابراین مسئله اصلی پژوهش کنونی آن است که نقش توانمندسازی‌های اجتماعی و فرهنگی را در ارتقای کیفیت زندگی خانواده‌های ساکن در منطقه حاشیه‌نشین همت‌آباد با رویکرد علمی مشخص کرده و در قالب سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های راهبردی، پیشنهاد کند.

پیشینه پژوهش

براهویی و همکاران (۱۴۰۰) به «بررسی جامعه‌شناسی تأثیر حاشیه‌نشینی بر مدیریت شهری (مورد مطالعه: ناحیه کریم‌آباد زاهدان)» پرداخته‌اند.

روش این پژوهش پیمایش و ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه بوده است. روش نمونه‌گیری تصادفی بوده و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۵ نفر برآورد شده است. جامعه آماری افراد ۱۸ تا ۷۰ سال ناحیه کریم‌آباد زاهدان بوده‌اند.

یافته‌های پژوهش نشان داد که بیشتر افراد، دارای تحصیلات دیپلم به پایین و میزان درآمد کم‌تر از ده میلیون ریال و دارای مشاغل آزاد و کارگری بوده‌اند که همه این مسائل بستری برای آسیب‌های اجتماعی در این ناحیه فراهم می‌کند. یافته‌های دیگر نشان داد که افراد این محله در همه ابعاد اقتصادی، فیزیکی، کالبدی، خدماتی، زیست‌محیطی و مدیریت شهری متوسط رو به پایین بوده‌اند و در این میان مدیریت شهری با ۳/۶۳ با بیشترین میانگین نسبت به سایر ابعاد وضعیت بدتری داشته‌است.

همچنین مؤلفه‌های اقتصادی، فیزیکی - کالبدی، خدماتی زیست‌محیطی و جمعیت‌شناختی بر مدیریت شهری شهر زاهدان تأثیرگذار بوده‌است.

پژوهش آریافر و خواجه‌سروی (۱۳۹۹) با عنوان «حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر توسعه سیاسی-اجتماعی» در تهران صورت گرفته‌است.

هدف این تحقیق تبیین پدیده حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر توسعه سیاسی-اجتماعی بوده‌است. داده‌ها از طریق پیمایش و با تکنیک پرسشنامه جمع‌آوری شده‌است. شیوه نمونه‌گیری طبقه‌ای و تصادفی و حجم نمونه ۳۶۸ نفر از شهروندان ساکن در دو منطقه فرحزاد و قلعه‌میر بوده‌اند. یافته‌ها نشان داده‌است که حاشیه‌نشینی با تقلیل کیفیت زندگی باعث کندشدن توسعه اجتماعی-سیاسی شده‌است.

همچنین بیشترین و قوی‌ترین تأثیر حاشیه‌نشینی بر توسعه سیاسی-اجتماعی تأثیر مستقیم متغیر آموزش (۰/۴۰)، مشارکت سیاسی (۰/۳۶)، کیفیت زندگی (۰/۲۹)، عدالت و برابری (۰/۲۸) و سرمایه اجتماعی (۰/۲۴) بوده‌است. نتایج دیگر نشان داده‌است که مجموع متغیرهای موجود در این تحقیق تا ۷۵ درصد از تأثیر حاشیه‌نشینی بر توسعه سیاسی اجتماعی را تبیین می‌کند.

برقی (۱۳۹۹) در پژوهشی «بررسی تأثیر برنامه‌های توانمندسازی در مناطق حاشیه‌نشین در افزایش مشارکت اجتماعی» نتایج نشان داد که بین توانمندسازی و مشارکت اجتماعی رابطه مثبت وجود دارد. توانمندکردن مناطق حاشیه‌نشین و دادن برخی امتیازات می‌تواند تأثیرات بسیار مؤثری بر افراد ساکن در این محله‌ها با خود به همراه داشته باشد و موجب بالارفتن مشارکت اجتماعی آن‌ها شود. به‌طور کلی می‌توان گفت توانمندسازی اجتماع‌محور و مشارکت شهروندان در مدیریت شهری و محله‌ای در یک ارتباط دوسویه با یکدیگر قرار داشته که موجبات ارتقای کیفیت زندگی آنان را به همراه دارد.

محمدی‌دوست و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی نقش مدیریت شهری در توانمندسازی سکونت‌گاه‌های فقیرنشین شهری با تأکید بر خواسته‌های ساکنان» یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که عدم توجه کافی مدیریت شهری به مؤلفه اقتصادی و اجتماعی و مدیریتی با ضعف در وظایف مدیریت شهری از برنامه‌ریزی تا تخصیص منابع باعث شده‌است کیفیت زندگی آنان پایین بیاید. همچنین جواب‌گویی به توانمندسازی محله زینبیه در حال حاضر به‌طور ضعیف ارزیابی شود.

همچنین در پژوهشی با عنوان «بررسی و مقایسه ابعاد توانمندسازی در بین محلات شهری مطالعه موردی: محله پشت مشهد بالا و محله طاهر و منصور شهر کاشان» شاطریان و کیانی (۱۳۹۵) به بررسی و مقایسه ابعاد کالبدی و اجتماعی توانمندسازی در محلات مورد بحث پرداختند. نتایج حاصل از مدل‌سازی معادلات ساختاری در این پژوهش حاکی از آن است که در بُعد اجتماعی عامل اعتماد و مشارکت ساکنان بیشترین بار عاملی را دارا است و

بیشتر از سایر عوامل بر توانمندسازی اجتماعی و به تبع آن بر کیفیت زندگی ساکنان محلات مورد بررسی اثرگذار بوده است.

نتایج تحقیق فتح‌زاده و زاهد زاهدانی (۱۳۹۴) با عنوان «برنامه‌ریزی راهبردی به‌منظور توانمندسازی محلات حاشیه‌نشین» نشان داد که شاخص‌های اجتماعی- فرهنگی مهم‌ترین نقش و عامل را در توانمندسازی و ارتقای زندگی در محلات داراست.

حسنوند و همکاران (۱۳۹۴) «بررسی رابطه فرسودگی شغلی با توانمندسازی و کیفیت زندگی کاری در پلیس» نتایج پژوهش نشان داد که بین توانمندسازی کارکنان و کیفیت زندگی کاری با فرسودگی شغلی کارکنان رابطه منفی و معنادار وجود دارد. همچنین بین ابعاد مختلف کیفیت زندگی کاری و ابعاد مختلف توانمندسازی با ابعاد مختلف فرسودگی شغلی رابطه منفی وجود دارد؛ اما بین متغیرهای فرسودگی عاطفی و مسخ شخصیت با پرداخت منصفانه حقوق و بین متغیرهای رشد شخصیتی و احساس استقلال رابطه معناداری ملاحظه نشد. از سویی، ابعاد مختلف توانمندسازی و ابعاد مختلف کیفیت زندگی کاری به‌صورت جداگانه توانستند فرسودگی شغلی را در جهت منفی پیش‌بینی کنند.

سلیمی و سعیدیان (۱۳۹۳) در تحقیق خود با عنوان «بررسی رابطه کیفیت زندگی کاری، توانمندسازی روان‌شناختی» یافته‌ها نشان می‌دهد که همبستگی مثبت و معناداری بین همه ابعاد کیفیت زندگی کاری و توانمندسازی روان‌شناختی با بهره‌وری کارکنان وجود دارد.

غفاری‌نسب (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان «نقش شهروندی فعال در بهبود کیفیت زندگی شهری» شهروندی فعال در پی توانمندسازی افراد و اجتماعات است و فرایند مشارکت را امری ذاتاً ارزشمند تلقی می‌کند؛ از این‌رو، شهروندی فعال چیزی بیش از افزایش صرف مشارکت عمومی است. شهروندی فعال خواهان مشارکت هدفمند است، یعنی شهروندان در جهت تبدیل اجتماعی و محل زندگی به مکان بهتری مشارکت فعال داشته باشند و این مشارکت در امور شهری است که کیفیت زندگی آنان را افزایش می‌دهد.

نتایج تحقیق باریمانی و گرجی کارسامی^۱ (۲۰۱۸) با عنوان «بررسی رابطه توانمندسازی شهرداری‌ها و افزایش کیفیت زندگی شهروندان ساکن در مناطق حاشیه‌نشین» نشان داد که بین خدمات شهری ارائه‌شده توسط شهرداری در زمینه‌های حمل‌ونقل و ترافیک، پارک‌ها و فضای سبز، زباله‌های شهری و خدمات عمرانی و فرهنگی و اجتماعی و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

کاپور^۲ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «توانمندسازی جوامع حاشیه‌ای» دست یافت که: جوامع حاشیه‌نشین در حال تلاش برای دستیابی به توانمندسازی هستند، آن‌ها اهمیت آموزش را تشخیص داده‌اند. آن‌ها مایل به دستیابی به مدارک تحصیلی و مهارت‌های سوادآموزی هستند و دوست دارند با به‌دست آوردن یک فرصت شغلی مناسب، شرایط زندگی خود را ارتقا بخشند. مناطق اصلی که در این مقاله مورد توجه قرار گرفته، جوامع حاشیه‌نشین هند، توانمندسازی اقتصادی از طریق امور مالی و تسهیلات خرد برای جوامع حاشیه‌نشین، نابرابری‌ها در هند، عواملی که باعث تقویت توانمندی جوامع حاشیه‌نشین و موانع توانمندسازی جوامع حاشیه‌ای را درک کرده و مشاهده شده است که امور مالی و منابع پولی مهم‌ترین موانع جوامع حاشیه‌نشین به سمت توانمندسازی تلقی می‌شوند. افراد

^۱ -Barimani & Gorgi.Karsami

^۲ - Radhika Kapur

حاشیه‌نشین تمایل دارند مهارت سوادآموزی خود را در زمینه خواندن، نوشتن و حل مشکلات عددی تقویت کنند تا امور دنیوی را درک کنند و همچنین قادر به انجام معاملات بانکی به‌طور مؤثری مانند سپرده‌گذاری یا برداشت پول باشند.

هاردینا^۱ (۲۰۰۳) در پژوهش خود با عنوان «رابطه مشارکت شهروندان با رویکرد توانمندسازی» به این نتیجه دست پیدا کرد که مشارکت و توانمندسازی شهروندان در یک جامعه می‌تواند شیوه و کیفیت زندگی آنان را دچار تغییرات و دگرگونی بکند.

مبانی و چارچوب نظری

در این قسمت به مبانی نظری پژوهش در دو قسمت کیفیت زندگی و توانمندسازی پرداخته می‌شود:

*دیدگاه‌های مربوط به کیفیت زندگی

مباحث گسترده‌ای درباره امکان‌پذیری مقایسه کیفیت زندگی در بین افراد و گروه‌های انسانی وجود دارد. در یک طرف دیدگاه اقتصاددانان نئوکلاسیک و مطلوبیت‌گراها قرار دارد که معتقدند آنچه برای مردم خوب است موضوعی کاملاً شخصی است. افراد و خانوارها با صرف سرمایه‌هایشان به‌صورتی که می‌خواهند میزان خشنودی یا مطلوبیت‌شان را به حداکثر می‌رسانند و هیچ‌کس دیگر بهتر از آنان نمی‌داند که چه چیزی باید مصرف شود. هر حکم خاص درباره اینکه برای به‌حداکثر رساندن مطلوبیت یا رفاه کل اجتماع چه کالا و خدماتی با چه کیفیت یا نسبتی مورد نیاز است، متضمن قضاوت‌های ارزشی است؛ بنابراین مقایسه کیفیت زندگی افراد یا گروه‌های اجتماعی در حیطه علوم اجتماعی که مطابق با فرض باید فارغ از ارزش باشد، قرار نمی‌گیرد. عملکرد کامل بازار آزاد موجب می‌شود تا همه ترجیحات شخص درباره اینکه چه چیزی و برای چه کسی تولید شود، تجمیع شود و رفاه اجتماعی بدون توسل به هیچ ملاک خاص جهان‌شمول به حداکثر خواهد رسید. در مقابل، مارکسیست‌ها بر خصیصه تاریخی نیازهای بشر تأکید می‌کنند و معتقدند آنچه را بازارها در هر زمان و مکانی فراهم می‌کنند، بازتاب آرزوها و آمال افرادی است که پول، قدرت یا عوامل دیگری را در اختیار دارند که تعیین‌کننده نوع محصول در بازارهاست. در جهان تحت سلطه بنگاه‌های بزرگ نه مصرف‌کنندگان نئوکلاسیک، بلکه تولیدکنندگان، حاکمیت دارند (اسمیت، ۱۳۸۲: ۱۶۲).

در دوره معاصر نیز موضع‌گیری‌های نسبی‌گرایانه پست‌مدرن‌ها بر تفاوت‌ها و دیدگاه‌های متنوع افراد در زمان‌ها و مکان‌های متفاوت درباره مهم‌ترین امور زندگی و ازجمله قواعد اخلاقی زندگی خوب تأکید دارند؛ درمقابل دیدگاه دیگری قرار می‌گیرد که ادراک جهانی از نیاز بشر را امکان‌پذیر و در واقع ضروری می‌دانند (ذکایی و روشن‌فکر، ۱۳۸۵؛ به‌نقل از فرهنگی نجفی، ۱۳۹۱: ۲۳). تلاش‌های مؤثری برای شناخت جنبه‌های مهم و تعیین مؤلفه‌ها و ساختار تسلسلی مفهوم کیفیت زندگی صورت گرفته‌است که سابقه آن‌ها به مطالعات مازلو (۱۹۵۴). کارهای جدیدتری که ابعاد و حوزه‌های گسترده‌تر زندگی را در دو بُعد عینی و ذهنی مدنظر قرار می‌دهند (شهادی، ۱۳۷۹؛ به‌نقل از فرهنگی نجفی، ۱۳۹۱: ۲۴). محققان به این نتیجه رسیده‌اند که مفهوم کیفیت زندگی دو بُعد مرتبط و پیوسته دارد؛ یعنی یک بُعد روان‌شناختی و یک بُعد محیطی. به نظر می‌رسد یک توافق و اجماع وجود داشته باشد

^۱ -Hardina

که در تعیین کیفیت زندگی دو سری بنیادی از اجزا و فرایندها در تعامل هستند: آن‌هایی که به یک فرایند روان‌شناختی داخلی وابسته‌اند و یک احساس رضایت‌مندی یا کامروایی را ایجاد می‌کنند و آن‌ها که شرایط بیرونی هستند و فرایندهای داخلی را برمی‌انگیزانند. راجع به بُعد اول، عبارات دیگری به کار رفته است، مثلاً کیفیت زندگی شخصی، رفاه و خوشبختی ذهنی و درونی یا رضایت از زندگی. برای بُعد دوم عبارات و سطوح مختلفی به کار رفته است؛ مثلاً کیفیت زندگی شهری، کیفیت زندگی اجتماعی، کیفیت مکان و کیفیت محیطی (ماسام^۱، ۲۰۰۲: ۱۲۱). در بیشتر منابع این دو بُعد با عبارات ذهنی (برای ابعاد روان‌شناختی) و بُعد عینی (برای ابعاد محیطی) مورد استفاده قرار می‌گیرد. این ابعاد غالباً به‌طور مجزا از همدیگر و به‌ندرت در ترکیب با هم برای سنجش کیفیت زندگی شهری به کار می‌روند. کیفیت زندگی در ابعاد ذهنی، ادراک و ارزیابی افراد را از وضعیت زندگی خود منعکس می‌سازد و با استفاده از شاخص‌های ذهنی اندازه‌گیری می‌شود (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۸). در واقع شاخص‌های ذهنی سطح رضایت افراد و گروه‌ها را که اصطلاحاً بهزیستی ذهنی نامیده می‌شود، ارزیابی می‌کنند. این شاخص‌ها که مکمل متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی‌اند، ادراک و ارزشیابی‌های افراد را از وضعیت عینی زندگی‌شان نمایش می‌دهد (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۴)؛ برای مثال مدل سلسله‌نیازهای مازلو را می‌توان عنوان کرد. در این مدل گفته می‌شود که یک سری از نیازها نسبت به دیگر نیازها اساسی‌تر هستند و تا وقتی که این نیازها به‌طور معقولی برآورده نشوند، دیگر موارد تأثیر کمی روی رضایت کلی دارند (پاسیون، ۲۰۰۳: ۲۴-۲۳). در روش دیگر، کیفیت زندگی بر حسب رضایت کلی افراد از زندگی و به‌عنوان یک کل اندازه‌گیری می‌شود. در این روش رضایت کلی از زندگی معمولاً با استفاده از پاسخ شهودی یا منطقی اندازه‌گیری می‌شود. در روش شهودی، افراد درباره زندگی خود به‌عنوان یک کل مورد سؤال قرار می‌گیرند؛ اما در روش منطقی، ابتدا افراد درباره احساس خود از قلمروهای مختلف زندگی همچون مسکن، محیط طبیعی، امنیت، شغل، درآمد و... مورد سؤال قرار می‌گیرند و هنگامی که افراد به این سؤال‌ها پاسخ دادند، احساس آن‌ها درباره زندگی به‌عنوان یک کل مورد سؤال قرار می‌گیرد. در نتیجه آن‌ها می‌توانند پاسخ منطقی با توجه به جنبه‌های مختلف زندگی ارائه دهند. اندازه‌گیری هر دو پاسخ شهودی و منطقی به بررسی این موضوع کمک می‌کند که آیا تغییری در دیدگاه افراد درباره احساس آن‌ها نسبت به زندگی پس از توجه به قلمروهای مختلف زندگی وجود دارد. با وجود این شاخص‌های ذهنی پایایی کمتر و قابلیت اطمینان بیشتری دارند. یکی از دلایل پایایی کمتر گزارش‌های ذهنی، ناتوانی این شاخص‌ها برای نمایش وضعیت محیط زندگی مردم است (داس، ۲۰۰۸: ۳۰۴). در مقابل شاخص‌های ذهنی عده‌ای از صاحب‌نظران شاخص‌های عینی را برای سنجش کیفیت زندگی مورد توجه خود قرار می‌دهند (ربانی و کیانیپور، ۱۳۸۶: ۷۳). شاخص‌های عینی، شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی قابل سنجش برای انعکاس میزان تأمین نیازهای انسانی هستند که با استفاده از گزارش‌ها آمارهای رسمی بررسی می‌شوند. این شاخص‌ها وضعیت ظاهری و ملموس زندگی را نشان می‌دهند. در این روش از شاخص‌هایی مانند تولید ناخالص داخلی، شاخص پیشرفت اصلی، شاخص سلامت اجتماعی و شاخص توسعه انسانی، تراکم جمعیت، نرخ جرم، میزان تحصیلات و... برای مقایسه‌های ملی و بین‌المللی استفاده می‌شود (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۴). در واقع شاخص‌های عینی سنجش کیفیت زندگی، شرایط مشاهده‌پذیر محیط‌زیستی را مدنظر قرار می‌دهند، مانند وضع مسکن، تغذیه، محیط‌زیست و شاخص‌های ذهنی، با توجه به سوالاتی که محققان از طریق پرسشنامه از مردم درباره احساس رضایت، شادکامی یا مشابه آن می‌پرسند

^۱ Massam

به دست می‌آید (ربانی و کیانیپور، ۱۳۸۶: ۷۳). شاخص‌های عینی به‌تنهایی نمی‌توانند کیفیت زندگی را نمایش دهند؛ زیرا این شاخص‌ها دارای پایایی بالا، اما قابلیت اطمینان پایین در ارزیابی بهزیستی انسان هستند (فو، ۲۰۰۰: ۳۴). پس با توجه به اینکه مفهوم کیفیت زندگی پیچیده و چندبعدی است، غالباً گفته می‌شود که ترکیب و آمیختن هر دو بُعد برای فراهم کردن تصویر کاملی از کیفیت زندگی درباره یک شخص یا یک مکان، اهمیت دارد. دیسارت و دلر^۱ استدلال می‌کنند که کیفیت زندگی یک شخص وابسته است به تحقیق بیرونی و عینی زندگی‌اش و ادراک درونی و ذهنی که او از این عوامل و نیز از خویشتن دارد (دیسارت، ۲۰۰۰: ۱۵۹)؛ بنابراین هر ارزیابی جامعی از کیفیت زندگی باید دربرگیرنده جنبه‌های عینی و ذهنی باشد. سنجش کیفیت زندگی بدین شکل می‌تواند از توان هر دو رویکرد برای رسیدن به اطلاعات قابل اعتماد و قابل اطمینان‌تر درباره کیفیت زندگی استفاده کند. با وجود این بحث‌های متناقضی درباره شدت رابطه بین کیفیت عینی و ذهنی وجود دارد؛ مثلاً برتون و همکاران (۲۰۰۸) نشان دادند که رابطه قوی بین این دو شاخص وجود دارد. در حالی که مک کری و همکاران (۲۰۰۶) و داس (۲۰۰۸) به این نتیجه رسیدند که رابطه‌ای ضعیف بین کیفیت عینی و ذهنی وجود دارد (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۵).

*دیدگاه‌های مربوط به توانمندسازی

نظریه‌های متفاوتی در حوزه توانمندسازی ارائه شده است که منعکس‌کننده دامنه وسیعی از موضوعات و طرز تفکر در این حوزه است. این تئوری‌ها معتقدند که تغییر اجتماعی برجسته و ژرف، نیازمند اتصال افراد به یکدیگر در فرایندی است که باعث رشد آگاهی و اقدام فردی و جمعی شود؛ به این منظور، می‌توان از نظریه‌های کار اجتماعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نظریه‌های توانمندسازی مرتبط با سازمان به‌عنوان یک تشکل اجتماعی نام برد. براساس این نظریه، هر فرد باید موقعیت آن را داشته باشد که از تمام توانایی‌ها و خلاقیت خود استفاده کند. این نظریه معتقد است باید سازمان‌های محلی و سنتی کمک و تقویت شوند (یاسوری، ۱۳۹۰: ۴۹). ایده توانمندسازی را ابتدا پاپورت^۲ در زمینه روان‌شناسی اجتماعی مطرح کرد. وی توانمندسازی را به معنی هدف‌قراردادن تقویت امکانات افراد برای کنترل بر زندگی خویش می‌داند. اگر قدرت عبارت است از توانایی افراد در پیشی‌بینی، کنترل و مشارکت در محیط، می‌توان گفت: توانمندی، فرایندی است که طی آن، افراد و اجتماعات می‌توانند چنین قدرتی را به‌کار گیرند و به‌طور مؤثر در تغییر زندگی خود و محیط‌شان، اعمال کنند. این رویکرد تقریباً ریشه در تفکر پلورالیسم یا اصالت جمع‌گرایی دارد؛ از این رو درصد است تا در ساخت جامعه، هیچ گروه معین و همسو از نظر سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بر دیگر گروه‌های جامعه، تسلط مطلق نداشته باشد. راهکار توانمندسازی با تکیه بر دارایی‌ها و پتانسیل‌های موجود در میان حاشیه‌نشینان، مبتنی بر رویکرد دارایی مبنای، مجموع دارایی‌های اجتماع محلی، اساس توسعه را تشکیل می‌دهد. درحالی‌که در رویکرد نیاز مبنای، نیازهای اجتماع محلی، مبنای توسعه قرار می‌گیرد. رویکرد دارایی مبنای سه ویژگی دارد: ۱- بر ظرفیت‌سازی تأکید دارد و فرایندگرا است. ۲- به‌دلیل بسیج همه دارایی‌های اجتماعی و کالبدی اجتماع محلی، جامع‌نگر است. ۳- واجد اهمیت ابزاری است؛ زیرا سرمایه اجتماعی و کالبدی را به‌عنوان ابزاری برای سایر اهداف به‌کار می‌برد. بر خلاف آن، رویکرد نیاز مبنای، پیامدگرا است. همچنین به‌دلیل آنکه نشانه‌های فقر را به‌عنوان نارسایی‌هایی تلقی می‌کند که باید آن‌ها را به‌طور جدا از هم در نظر گرفت،

^۱ -Disart & Delr

^۲ Paport

مقوله‌ای است. بهتر است برنامه‌ریزی در رابطه با توانمندسازی و سامان‌دهی اسکان غیررسمی در راستای انتقال توانایی و قابلیت‌های یک فرد مهاجر به شهر باشد، توانایی در خلق صنایع دستی، محصولات خانگی و مهارت‌هایی از این قبیل، در توانمندی اقتصادی مهاجران و فقرایی تأثیر نخواهد بود. بسیاری از اجتماعات غیررسمی برای ایجاد انطباق با محیط زندگی خود در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و در قالب بخش غیررسمی، دست به اقدامات خودجوشی زده‌اند که در بسیاری از موارد توسط هیچ سازمان دولتی یا خصوصی حمایت نمی‌شوند. یکی از مهم‌ترین اقدامات ابتکاری این اجتماعات برای رهایی از فقر و انطباق با شرایط موجود، گرایش به مشاغل غیررسمی و خودجوش است (سالاروندیان و حسینی، ۱۳۹۵: ۱۴۱-۱۴۲).

طبق نظریه سولومون^۱، افراد قبل از اینکه بتوانند مهارت‌هایی را برای کسب قدرت و کنترل زندگیشان توسعه و بهبود دهند، باید بتوانند موانع قدرت را شناسایی و رفع کنند. لی^۲، نظریه سولومون را به مردم ستمدیده تعمیم داده و برای توانمندسازی سه بُعد توسعه بیشتر خودباوری، توسعه دانش و خودآگاهی اعتقادی، توسعه و آماده‌کردن منابع و استراتژی‌ها را مطرح می‌کند. در شهر شهروندمدار، برای بهبود و توانمندسازی مدیریت امور شهری، ضرورت مشارکت همه بهره‌وران شامل دولت (شهرداری‌ها) بخش خصوصی و نهادهای غیردولتی، مردم و شهروندان ضروری است؛ بنابراین، لازمه رفع ناپایداری در شهرها، رفع ناپایداری از بدنه نهادهای مدیریتی و برنامه‌ریزی شهری و کارآمدسازی، اثرپذیری و مسئولیت‌پذیری بیشتر در اداره امور شهر و تفویض وظایف، صلاحیت‌ها و قدرت به محلات و مردم، حاکمیت قانون، عدالت فضایی در دسترسی به امکانات و تسهیلات، پاسخگویی، شفافیت، بهبود زیرساخت‌های شهری، شهروندسازی، افزایش ظرفیت و توانمندسازی بخش خصوصی و سازمان‌های غیردولتی است (نظریان و شوهانی، ۱۳۹۰: ۱۳۵). همچنین، شهروندان می‌بایست در این شهر ضمن احترام به شهروندان دیگر، قانون‌پذیر بوده و در امور شهر مشارکت جو بوده و بر امور مدیران شهری نظارت داشته باشند. حسن همکاری با شهرداری و مسئولان شهری، حل مشکلات شهری از طریق همکاری و مشارکت نهادهای غیردولتی از شرایط لازم در جهت تحقق آن است (پاپلی یزدی، رجبی سناجردی، ۱۳۹۲: ۵۱). طی یکی دو دهه اخیر، بسیاری از سازمان‌ها و نهادهای دخیل در امر مدیریت و برنامه‌ریزی شهری در سطح جهانی بر ترویج نگرش مشارکتی برای تشویق نوعی رهیافت مدیریت و برنامه‌ریزی از پایین به بالا و توانمندسازی به‌منظور نظارت بر اقدامات توسعه‌ای تأکید داشته‌اند و تصمیم‌گیری و چاره‌اندیشی درباره حل مسائل شهری مبتنی بر اجتماعات محله‌ای را با هدف تأمین شرایط لازم برای رفاه مدنظر داشته‌اند. به این منظور، استراتژی توسعه شهری بر محله‌محوری و توانمندسازی آن تأکید می‌کند که باعث افزایش ظرفیت و سرمایه‌های افراد یا گروه‌ها برای انتخاب می‌شود و انتخاب‌ها را به سوی نتایج و اعمال مطلوب سوق می‌دهد (تقوایی و همکاران، ۱۳۰: ۱۳۹۴).

اسپریتزر (۱۹۹۵) معتقد است برای اینکه توانمندسازی کارکرد لازم را داشته باشد، می‌بایست پیش از آنکه کسی آن را تقدیم کند، خود فرد احساس آن را داشته باشد؛ از نظر او جایگزینی رویکرد نرم‌افزاری نسبت به توانمندسازی به جای دیدگاه سخت‌افزاری به این مهم کمک می‌کند. براساس نظرات وی می‌توان گفت توانمندسازی دربرگیرنده حالات مهم روانی شهروندان نسبت به مدیریت شهری است که از طریق سه مؤلفه قابل‌شناسایی و اندازه‌گیری است: ۱- معناداری (اهمیت) به این مفهوم است که فرد وظایف شهروندی را مهم و ارزشمند بداند؛ ۲- شایستگی:

¹ -Solomon

² -Li

شایستگی یا خودباوری، اعتقاد فرد به داشتن توانایی و ظرفیت لازم برای انجام دادن وظایف شهروندی است؛ ۳- مؤثر بودن: عبارت است از حدی که فرد اعتقاد دارد توانایی نفوذ و تأثیرگذاری بر نتایج و پیامدهای مدیریت شهری را دارد.

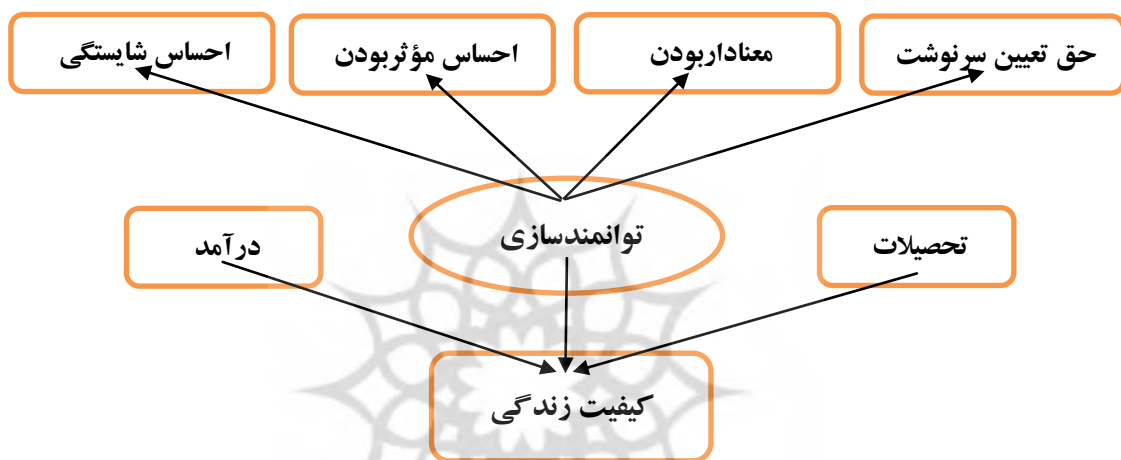
توانمندسازی با رویکرد مکانیکی و ارگانیکی: از دیگر دیدگاه‌های موجود درباره توانمندسازی منابع انسانی، عبارت‌اند از: الف: دیدگاه مکانیکی: این دیدگاه توانمندسازی را به معنی تفویض قدرت و اختیار به کارکنان برای انجام فعالیت‌ها و وظایف می‌داند (فو، ۱۹۹۷). ب: دیدگاه ارگانیک: این دیدگاه فرایند توانمندسازی را پیچیده و چندبُعدی می‌داند. صاحب‌نظران و تئوریسین‌های این دیدگاه توانمندسازی را براساس باورها و جهت‌گیری‌های شخصی کارکنان به نقش خویش در شغل و سازمان تعریف کرده‌اند. در این دیدگاه، شرایط و ویژگی‌های سازمان و اقدام‌های مدیریتی، به معنای توانمندسازی نیست، بلکه آن‌ها زمینه‌ساز و وسایل توانمندسازی منابع انسانی‌اند. فرضیه اساسی این دیدگاه این است که توانمندسازی افراد نیروی انسانی، ریشه در نیازهای انگیزشی افراد دارد که دربرگیرنده ادراک و برداشت و تصور کارکنان نسبت به نقش خود در سازمان است؛ برای مثال توماس و ولتهوس^۱، توانمندسازی را فرایند افزایش انگیزش درونی نیروهای انسانی نسبت به شرح وظایف محول شده می‌دانند که در مجموعه‌ای از چهار حوزه شناختی، یعنی: مؤثر بودن و داشتن کنترل بر نتایج فعالیت‌ها، شایستگی یعنی باورداشتن به توانایی‌های شخصی برای ادای وظایف به گونه موفقیت‌آمیز، معنی‌داری یعنی ارزش‌قائل شدن برای هدف‌های کاری براساس ایده‌آل‌ها و استانداردهای فردی و درنهایت حوزه حق انتخاب، یعنی داشتن آزادی عمل در امور محول شده، متجلی می‌شوند.

فیتزمن^۲ (۲۰۰۴) نیز از جمله کسانی است که درباره توانمندسازی نظریه دارد و پنج سطح برای مدل ارزشیابی توانمندسازی معرفی کرده‌است که عبارت‌اند از: ۱- آموزش: در آموزش به مردم آموخته می‌شود که خود مجری ارزشیابی‌های خود باشند و برعکس ارزشیابی‌هایی که توسط ذی‌نفعان در برنامه اجرا می‌شود. به عبارتی مقوله آموزش، نحوه بروز توانمندی‌های افراد است، به نوعی که خود ضمن مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها، خود طراح و اجراکننده باشند، ۲- تسهیل‌گری: در این مدل تلاش می‌شود به افراد کمک شود تا یک طرح را خود پیاده کنند و نقش ارزشیاب (آموزش‌دهنده) به‌عنوان یک مربی، ارائه راهنمایی‌های عمومی و جهت‌دادن به تلاش‌هاست. در این سطح، تأکید بر نقش مردم در اجرای یک طرح است. البته به کمک آموزش‌دهندگانی که مشکلات را آسان می‌کنند، ۳- حمایت: در حمایت بر دفاع از مردم در پیاده کردن طرح‌های توسعه‌ای تأکید می‌شود و مربیان برای دستیابی به اهداف و پیشرفت، درواقع به مردم اعتمادبه‌نفس می‌دهند، ۴- آشکارسازی: در این مدل ارزشیاب توانمندساز، تجربیات خود را در اختیار مردم قرار می‌دهد. این تجربیات، چشم‌اندازهای متفاوتی را برای مردم باز می‌کند که باعث پویایی جامعه و بهبود برنامه می‌شود، ۵- آزادسازی: و در مدل آزادسازی، ارزشیاب توانمندساز، بروزدهنده استعداد‌های مردم است و نوعی زمینه بروز، استعداد‌های مردم را برای تصمیم‌گیری فراهم می‌کند تا درباره چگونه زندگی کردن و استفاده از امکانات و منابع، یافتن راه‌های مفید برای مشارکت و فرصت‌های جدید تلاش کنند؛ بنابراین فرایندهای توانمندشدن در سطوح مختلف تحلیل، متفاوت خواهد بود؛ برای مثال، فرایندهای توانمندشدن افراد در سطح اجتماع باید دربردارنده امکان دسترسی به حکومت، وسایل ارتباط جمعی دیگر وسایل

¹ -Tomas & Volthouse

² -Fiterman

باشد، اما در سطح سازمانی، مشارکت در رهبری و تصمیم‌گیری را دربرمی‌گیرد. پیامدهای توانمندشدن، خود توانمندی می‌آورد. ضمن اینکه پیامدهای آن در سطح تحلیل مختلف، متفاوت است. این رویکرد برای همه جوامع (توسعه‌یافته و نیافتة) نه‌تنها مفید است، بلکه مهم و ضروری است و هزینه‌های اجتماعی را پایین می‌آورد. واگذاری کارهای دولتی به مردم (مشارکت‌دادن) همان اجرای طرح دولت کوچک است، دولت‌ها با کوچک کردن حیطه خود، بخشی از کارهای خود را به مردم واگذار می‌کنند که این رویکرد باعث ایجاد اعتماد قوی بین دولت و ملت می‌شود و اگر دولت‌ها بخواهند چنین اتفاق بیافتد، می‌بایست در جهت توانمندسازی گام بردارند (موحد و حیدریان، ۱۳۹۶: ۸).

نمودار ۱. مدل نظری پژوهش
(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

با توجه به مدل نظری پژوهش فرضیه‌های زیر از آن استخراج می‌شوند:

- * بین توانمندسازی ساکنان محله همت‌آباد و ارتقای کیفیت زندگی آن‌ها رابطه وجود دارد.
- * بین متغیرهای زمینه‌ای و کیفیت زندگی در بین ساکنان محله همت‌آباد تفاوت وجود دارد.
- * بین تحصیلات و درآمد علاوه بر کیفیت زندگی بر توانمندسازی هم رابطه وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ روش اجرا، پیمایشی، از نظر زمان پژوهش مقطعی، به لحاظ ماهیت کاربردی و به لحاظ وسعت پهنانگر است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل تمامی ساکنان ۱۸ تا ۶۵ سال محله همت‌آباد شهر اصفهان است که مطابق با سرشماری سال ۱۳۹۵، ۱۵۴۸۸ نفر بوده‌است (سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵) که با روش نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای سه مرحله‌ای نمونه‌ای ۳۷۱ نفری از آن انتخاب که در مرحله اول براساس ۲ قسمت اصلی این محله، چند بلوک به صورت تصادفی انتخاب و در مرحله دوم نمونه‌گیری سیستماتیک بوده که به تصادف سومین خانه برای شروع انتخاب شد و عدد واسطه نیز ۲۰ به دست آمد، سپس از هر ۲۰ خانه یکی پرسشنامه تکمیل شد و در مرحله سوم نیز افراد داخل منزل انتخابی اگر تعداد افراد بالای ۱۸ سال بیش از ۱ نفر

بود به تصادف یکی از آن‌ها در جهت تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند. با توجه به ماهیت موضوع، ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بوده و برای سنجش متغیرها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. سؤالات پرسشنامه تحقیق براساس چارچوب نظری تحقیق، مفاهیم و متغیرهای به‌کاررفته در فرضیه‌های تحقیق و با بازبینی پرسشنامه‌های تحقیقات مشابه که در داخل و خارج از کشور انجام گرفته، طراحی شده‌است. بعد از طراحی پرسشنامه و قبل از اجرای نهایی آن، ابتدا پرسشنامه توسط چند متخصص در این زمینه، مورد ارزیابی قرار گرفته و بعد از اصلاحاتی، دوباره برای پیش‌آزمون آماده شد. همچنین در ادامه ضرایب پایایی و تعاریف عملیاتی و مفهومی متغیرهای پژوهش ارائه شده‌است.

توانمندسازی: توانمندسازی بر بسیج همه امکانات بالقوه و منابع و تمامی عوامل برای ایجاد مسکن و بهبود در شرایط زندگی جوامع فقیر تأکید دارد و به مردم این فرصت را می‌دهد که شرایط خانه و محل زندگی خود را با توجه به اولویت‌ها و نیازهایشان بهبود بخشند. به‌طور خلاصه در روش توانمندسازی مرکز توجه، ساکنان شهر و مردم هستند و دولت متعهد می‌شود تسهیلات لازم را برای آنان فراهم کند (هادی‌زاده، ۱۳۸۲).

کیفیت زندگی: واژه کیفیت زندگی بیشتر با محیط طبیعی و شرایط زندگی افراد از قبیل آلودگی، کیفیت مسکن، جنبه‌های زیبایی‌شناسانه، تراکم ترافیک، شیوع جرم و مانند این‌ها مرتبط است. این متغیرها تأثیر زیادی بر سطح ارضای افراد از زندگی دارند، اما فقط جنبه محدودی از مجموعه رضایت‌هایی که ممکن است در فرایند زندگی ارزشمند باشد را در برمی‌گیرند. سؤال مهم این است که آیا می‌توانند بخش مهمی از رفاه افراد را تشکیل دهند یا اینکه، آیا آن‌ها به‌وسیله عواملی همچون حس دسترسی، دوست‌داشتن و علاقه، حس انتخاب و... قابل‌بیان و ارائه هستند (کوکبی و همکاران، ۱۳۸۴: ۹-۸).

جدول ۱. تعریف عملیاتی متغیرها

متغیر	ابعاد	عملیاتی کردن متغیر
توانمندسازی	احساس شایستگی	- فعالیت‌هایی را که برای بهسازی شرایط محله انجام می‌دهد برای من شخصاً ارزشمند است. - هر کاری که برای بهبود اوضاع محله از دستم بر بیاید برای من بسیار ارزشمند است.
	احساس مؤثر بودن	- این فرصت باید فراهم شود تا از ابتکارات خود برای بهبود اوضاع محله استفاده کنم. - من قادرم مطابق میل خودم برای بهبود شرایط محله عمل کنم. - من در انجام وظایف خود نسبت به بهبود اوضاع در محله استقلال زیادی دارم.
	معنادار بودن	- تأثیر من بر آنچه در محله اتفاق می‌افتد، خیلی زیاد است. - نسبت به آنچه در محله ما اتفاق می‌افتد، کنترل زیادی دارم. - نظر من در تصمیم‌گیری درباره امور محله مورد توجه قرار می‌گیرد.
	حق تعیین سرنوشت	- نسبت به توانایی‌های خود برای انجام کاری که به بهبود اوضاع منجر شود، مطمئن هستم. - من دوست دارم کاری را انجام دهم که در محدوده توانایی‌ها و قابلیت‌هایم قرار دارد. - بر مهارت‌هایی که برای انجام وظایف نسبت به محله مورد نیاز است، تسلط دارم.

عملیاتی کردن متغیر	کیفیت زندگی
<ul style="list-style-type: none"> - به نظر من برخورداری از سواد و آموزش در افزایش کیفیت زندگی تأثیر دارد. - به نظر من مشارکت خانواده‌ها در حل مسائل مربوط به محله در افزایش کیفیت زندگی آن‌ها تأثیر دارد. - به نظر من شرکت در فعالیت‌های فرهنگی بر کیفیت زندگی ما در محله تأثیر دارد. - به نظر من آگاه‌سازی مردم محله از حقوق شهروندی بر کیفیت زندگی می‌افزاید. - به نظر من عضویت در انجمن‌های محلی (بسیج و...) باعث توانمندی و افزایش کیفیت زندگی می‌شود. - به نظر من شرایط زندگی در محله همت‌آباد از زندگی در محل سکونت قبلی بسیار بهتر است. - به نظر من ساخت فضاهای آموزشی در این محله باعث افزایش کیفیت زندگی می‌شود. - تشکیل صندوق‌های قرض‌الحسنه و دادن وام به مردم محله باعث بهتر شدن اوضاع اقتصادی مردم محله می‌شود. - ایجاد کارگاه‌ها و صنایع کوچک دستی و خانگی باعث افزایش رفاه اجتماعی مردم در این منطقه می‌شود. - شرکت در کارگاه‌های آموزشی رایگان اشتغال باعث بهبود اوضاع اقتصادی و اجتماعی مردم محله خواهد شد. - تشکیل یک گروه برای درمیان گذاشتن مشکلات محله با سازمان‌های ذی‌ربط می‌تواند به حل مشکلات منطقه کمک کند. - همکاری با سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای با در اختیار گذاشتن مکان برای آموزش حرفه می‌تواند باعث بهبود اوضاع اقتصادی اجتماعی مردم محله شود. - ایجاد کارگاه‌های کوچک برای جوانان بیکار با سرمایه‌اندک می‌تواند باعث افزایش رفاه اقتصادی مردم شود. - دادن حق مالکیت زمین و مسکن به ساکنان محله می‌تواند باعث بهبود شرایط اقتصادی مردم محله شود. - همکاری پلیس و نیروی انتظامی با مردم برای رفع ناامنی و اعتیاد می‌تواند باعث افزایش کیفیت زندگی شود. - شرکت در کلاس‌های آموزشی بهداشت محیط و بهداشت شخصی می‌تواند باعث بهبود شرایط زیست‌محیطی محله شود. - تلاش شهرداری برای دسترسی آسان به حمل‌ونقل عمومی باعث افزایش بهبود شرایط زندگی در محله می‌شود. 	

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

در پیش‌آزمون نحوه جمله‌بندی هر پرسش، عکس‌العمل پاسخگویان در برابر پرسش‌ها و معنی آن‌ها، مورد ارزیابی قرار گرفت و در کل بعضی ایرادات و معایب پرسشنامه در این مرحله روشن شد. در پژوهش حاضر این پیش‌آزمون بیشترین کمک را برای طراحی پرسشنامه داشته‌است؛ زیرا جواب‌دادن به برخی از سؤالات برای پاسخگویان کمی مشکل بوده و در مرحله پیش‌آزمون اصلاح شدند. همچنین برای کوتاه‌تر کردن پرسشنامه که در ابتدا بالغ بر ۱۲۰ سؤال بود، از نتایج پیش‌آزمون استفاده شد. نهایتاً اطلاعات به‌دست‌آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS 24 مورد تحلیل قرار گرفت. که ضرایب پایایی متغیرهای پژوهش در جدول زیر گزارش شده‌است.

جدول ۲. پایایی متغیرهای پژوهش

متغیر	ابعاد	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
توانمندسازی	کیفیت زندگی	۱۷	۰/۹۰
	احساس شایستگی	۲	۰/۹۰
	احساس مؤثر بودن	۳	۰/۷۲
	معنادار بودن	۳	۰/۸۶
	حق تعیین سرنوشت	۳	۰/۷۰

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

نتایج به دست آمده از جدول فوق، مقدار پایایی متغیر کیفیت زندگی برابر است با ۰/۹۰، احساس شایستگی ۰/۹۰، احساس مؤثر بودن ۰/۷۲، معنادار بودن ۰/۸۶ و حق تعیین سرنوشت ۰/۷۰ است که بیانگر این امر است که متغیرهای ما از نظر آماری پایایی مطلوبی را دارا هستند؛ زیرا مقدار آلفا بزرگتر از ۰.۷ است.

الف - یافته‌های توصیفی

جدول ۳. توزیع فراوانی متغیرهای زمینه‌ای

متغیر	ابعاد	فراوانی	درصد	میانگین	متغیر	ابعاد	فراوانی	درصد	میانگین
جنسیت	زن	۱۱۹	۳۲/۱	۱/۶۷	۳ ۱ ۳	بدون درآمد	۸۸	۲۳/۷	۳/۵۹
	مرد	۲۵۲	۶۷/۹			کمتر از ۱ میلیون تومان	۱۸	۴/۹	
تحصیلات	بی‌سواد	۳	۰/۸	بین ۱ تا ۲۰۰۰۰۰۰		۸۷	۲۳/۵		
	ابتدایی	۱۶۷	۴۵	بین ۲۰۰۰۰۰۰ تا ۳۰۰۰۰۰۰		۷۱	۱۹/۱		
	راهنمایی	۱۳۵	۳۶/۴	بین ۳۰۰۰۰۰۰ تا ۴۰۰۰۰۰۰		۲۵	۶/۷		
	دیپلم	۳۶	۹/۷	بین ۴۰۰۰۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰۰۰		۵۰	۱۳/۵		
	لیسانس	۱۹	۵/۱	بین ۵۰۰۰۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰۰		۱۷	۴/۶		
	فوق لیسانس و بالاتر	۱۱	۳	۶۰۰۰۰۰۰ به بالا		۱۵	۴		

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

از نظر توزیع فراوانی جنسیت، ۳۲/۱ درصد را زنان و ۶۷/۹ درصد را مردان تشکیل داده‌اند. توزیع فراوانی تحصیلات بدین شرح است که: ۰/۸ درصد را بی‌سواد، ۴۵ درصد ابتدایی، ۳۶/۴ درصد راهنمایی، ۹/۷ درصد دیپلم، ۵/۱ درصد لیسانس و ۳ درصد نیز فوق لیسانس و بالاتر بوده‌اند. همچنین توزیع فراوانی درآمد به این صورت است که: ۳۲/۷ درصد بدون درآمد، ۴/۹ درصد کمتر از ۱ میلیون تومان، ۲۳/۵ درصد بین ۱ تا ۲۰۰۰۰۰۰، ۱۹/۱ درصد بین ۲۰۰۰۰۰۰ تا ۳۰۰۰۰۰۰، ۶/۷ درصد بین ۳۰۰۰۰۰۰ تا ۴۰۰۰۰۰۰، ۱۳/۵ درصد بین ۴۰۰۰۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰۰۰، ۴/۶ درصد بین ۵۰۰۰۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰۰ و ۴ درصد نیز ۶۰۰۰۰۰۰ به بالا درآمد داشته‌اند.

جدول ۴. توزیع فراوانی متغیرهای پژوهش

متغیر	ابعاد	فراوانی	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف استاندارد
توانمندسازی	کیفیت زندگی	۳۷۱	۴۴	۸۵	۷۷/۵۴	۸/۳۶۶
	احساس شایستگی	۳۷۱	۲	۱۰	۸/۷۳	۲/۰۲۲
	احساس مؤثر بودن	۳۷۱	۸	۱۵	۱۲/۰۵	۲/۴۴۷
	معنادار بودن	۳۷۱	۳	۱۵	۹/۹۶	۴/۳۱۴
	حق تعیین سرنوشت	۳۷۱	۷	۱۵	۱۱/۷۵	۲/۷۱۴
	کل	۳۷۱	۲۴	۵۵	۴۲/۵۰	۹/۴۰۳

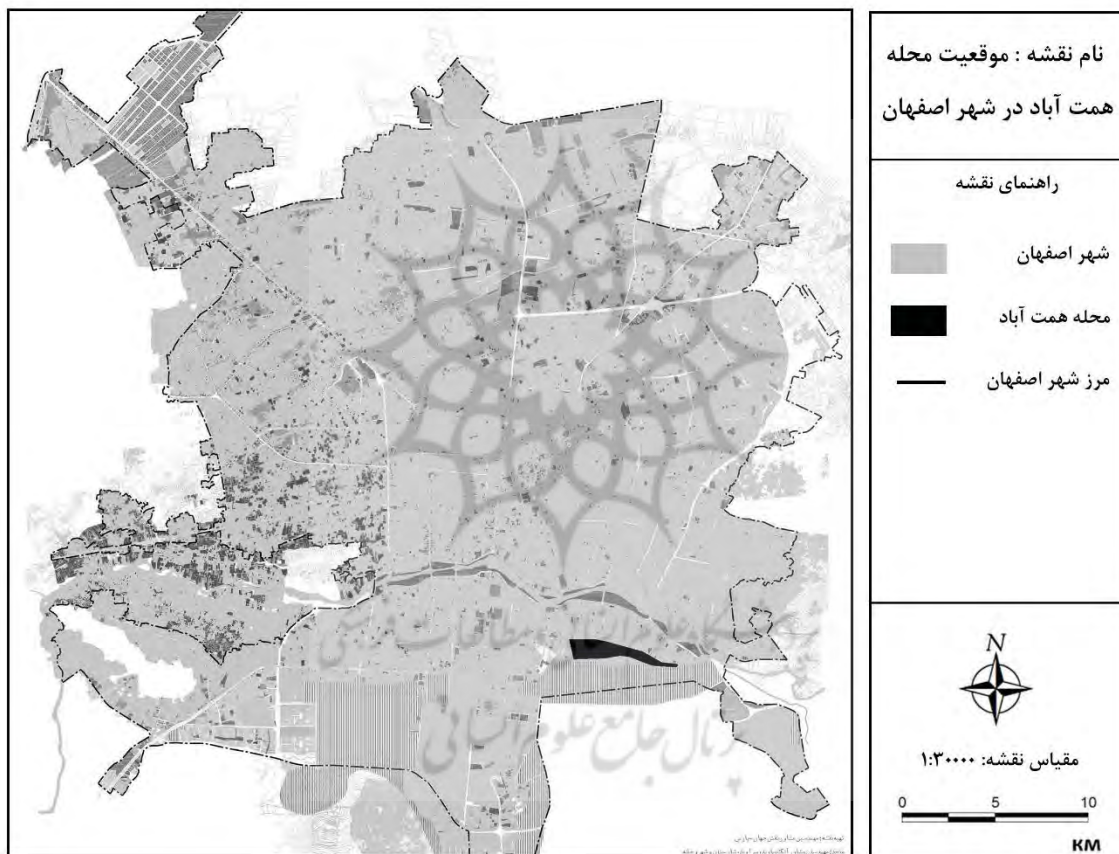
(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

نتایج به دست آمده از جدول ۴ نشان می‌دهد که میزان کیفیت زندگی شهروندان محله همت‌آباد اصفهان برابر با ۶۴/۵ است که بیانگر این است که کیفیت زندگی شهروندان محله همت‌آباد از متوسط میانگین کمتر بوده، همچنین میانگین‌های ابعاد توانمندسازی برابر با، احساس شایستگی ۸/۷۳، احساس مؤثر بودن ۱۲/۰۵، معنادار بودن ۹/۹۶،

حق تعیین سرنوشت ۱۱/۷۵ است. همچنین میزان متغیر توانمندسازی در بین شهروندان محله همت آباد برابر با ۳۹/۵ است که از حد متوسط پایین تر بوده.

محدوده پژوهش

محله همت آباد واقع در منطقه ۶، در بخش جنوب شرقی اصفهان در مجاورت با محله های آبشار، فیض و محدوده نظامی سپاه پاسداران هوانیروز قرار دارد. محله همت آباد مساحتی حدود ۶۳ هکتار و جمعیت ۱۵۴۸۸ نفر براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ است.

شکل ۱. محدوده پژوهش
(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

ب- یافته های استنباطی داده ها

برونیو و همکاران (۲۰۰۳) تاب آوری را توانایی سیستم در کاهش احتمال یک سانحه، کنترل سانحه در صورت رخداد (کاهش ناگهانی عملکردی) و بازیابی سریع پس از حادثه (بازسازی عملکرد نرمال) تعریف می کند. دیویس (۲۰۰۶) تاب آوری را توانایی جوامع و تحمل ایستادگی در برابر خطرات به وجود آمده ناشی از تنش ها و فشارها که بتواند سریعاً به عقب برگشت کرده، تهدیدات آتی را پذیرفته و با آنها رویارویی کند، تعریف می کند.

در جدول ۵، به بررسی رابطه بین توانمندسازی ساکنان محله همت آباد و ارتقای کیفیت زندگی آن‌ها پرداخته شده که به این منظور از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است.

متغیر توانمندسازی ساکنان در سطح فاصله‌ای و همچنین کیفیت زندگی نیز در سطح فاصله‌ای است؛ بنابراین از ضریب همبستگی پیرسون برای آزمون این فرضیه استفاده می‌شود. فرضیه‌های آماری به ترتیب زیر نوشته می‌شود:

$$H_0 = P = 0 \quad H_1 = P > 0$$

در فرضیه صفر، فرض ما این است که هیچ‌گونه همبستگی بین دو متغیر مستقل و وابسته وجود ندارد و فرضیه مخالف صفر، وجود رابطه بین دو متغیر مستقل و وابسته است.

جدول ۵. ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر: توانمندسازی و کیفیت زندگی

نتیجه	سطح معنی داری	ضریب همبستگی	آزمون
تأیید	۰/۰۰۰۱	۰/۵۵	احساس شایستگی
تأیید	۰/۰۰۰۱	۰/۶۹	احساس مؤثر بودن
تأیید	۰/۰۰۰۱	۰/۴۴	معنادار بودن
تأیید	۰/۰۰۰۱	۰/۵۰	حق تعیین سرنوشت
تأیید	۰/۰۰۰۱	۰/۶۸	توانمندسازی (کل)

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

همان‌گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی برابر است با ۰/۶۸ و این نشان می‌دهد که توانمندسازی ساکنان محله همت آباد بر ارتقای کیفیت زندگی آنان تأثیر مثبتی وجود دارد و از آنجا که سطح معنی داری حاصل از مقدار ۰/۰۵ کمتر و مساوی با ۰/۰۰۰۱ است این فرضیه تأیید می‌شود و فرض مخالف صفر مبنی بر رابطه بین دو متغیر تأیید می‌شود و فرض پژوهش مورد قبول واقع می‌شود. به صورتی که با افزایش توانمندسازی ساکنان محله همت آباد، کیفیت زندگی آنان نیز ارتقا پیدا می‌کند.

جدول ۶. آزمون تفاوت میانگین بین متغیرهای اصلی و متغیرهای زمینه‌ای

متغیر	تحصیلات	میانگین	انحراف استاندارد	F	sig
توانمندسازی	بی سواد	۳۶	۱۶/۱۷	۱۲۷/۷۱	۰/۰۰
	ابتدایی	۵۰/۶۵	۶/۱۶		
	راهنمایی	۳۴/۸۶	۶/۴۵		
	دیپلم	۳۶	۶/۴۴		
	لیسانس	۴۰	۶/۴۳		
	فوق لیسانس و بالاتر	۴۰	۶/۴۵		
	کل	۴۲/۵۰	۹/۴۰		
کیفیت زندگی	بی سواد	۷۲	۷/۵۲	۴۹/۳۷	۰/۰۰
	ابتدایی	۸۱/۳۷	۷/۵۳		
	راهنمایی	۷۴/۸۳	۶/۷۱		
	دیپلم	۶۵	۶/۷۲		
	لیسانس	۸۴	۷/۶۶		
	فوق لیسانس و بالاتر	۸۴	۷/۶۸		

متغیر	کل درآمد	۷۷/۵۴	۸/۳۶
	درآمد	میانگین	انحراف استاندارد
توانمندسازی	بدون درآمد	۴۸/۴۵	۱۰/۷۴
	کمتر از ۱ میلیون تومان	۳۶	۸/۷۵
	بین ۱ تا ۲۰۰۰۰۰۰	۳۷/۳۷	۷/۱۰
	بین ۲۰۰۰۰۰۰ تا ۳۰۰۰۰۰۰	۴۹/۱۶	۶/۴۳
	بین ۳۰۰۰۰۰۰ تا ۴۰۰۰۰۰۰	۳۸/۴۴	۶/۲۴
	بین ۴۰۰۰۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰۰۰	۳۹/۱۸	۵/۷۲
	بین ۵۰۰۰۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰۰	۳۶/۸۲	۶/۴۴
	۶۰۰۰۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰۰	۳۸	۸/۸۱
	کل	۴۲/۵۰	۹/۴۰
کیفیت زندگی	بدون درآمد	۸۰/۳۶	۷/۶۱
	کمتر از ۱ میلیون تومان	۷۶	۷/۶۵
	بین ۱ تا ۲۰۰۰۰۰۰	۷۳/۹۶	۹/۷۳
	بین ۲۰۰۰۰۰۰ تا ۳۰۰۰۰۰۰	۷۸/۲۳	۵/۵۳
	بین ۳۰۰۰۰۰۰ تا ۴۰۰۰۰۰۰	۷۶/۰۴	۸/۷۰
	بین ۴۰۰۰۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰۰۰	۸۱/۲۲	۷/۶۵
	بین ۵۰۰۰۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰۰	۷۲/۸۲	۸/۱۵
	۶۰۰۰۰۰۰ به بالا	۷۵/۹۳	۷/۷۳
	کل	۷۷/۵۴	۸/۳۶

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

نتایج تفاوت میانگین بین متغیرهای توانمندسازی و تحصیلات با توجه به ضریب همبستگی حاصل (۰/۰۰۵) معنی دار بوده به این صورت که به نظر می‌رسد با افزایش سطح تحصیلات افراد آن توانمندتر می‌شوند، نتایج این فرضیه با توجه به متغیر کیفیت زندگی نیز تفاوت معنی‌داری را نشان می‌دهد به این صورت که هر چقدر تحصیلات افراد افزایش پیدا کند، کیفیت زندگی آنان نیز بالاتر می‌رود. همچنین نتایج آزمون فرضیه تفاوت بین توانمندسازی و کیفیت زندگی با درآمد نیز معنی‌دار است به این صورت که هر چقدر درآمد افراد مورد مطالعه در محله همت‌آباد بالاتر می‌رود، میزان توانمندی و کیفیت زندگی آنان نیز بالاتر می‌رود.

رگرسیون چندگانه برای سنجش اثر متغیرهای مستقل بر وابسته

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد ضریب تعیین تعدیل‌شده برابر با ۰/۳۹ است که ۰/۳۹ درصد از واریانس متغیر وابسته از طریق متغیر موجود در معادله تبیین می‌شود. همچنین مدل رگرسیونی تبیین‌شده طبق آزمون تحلیل واریانس، خطی و معنادار است؛ زیرا مقدار آزمون F برای تبیین معناداری اثر متغیر مستقل بر وابسته برابر با ۳۶۷/۷۵۷ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰ است.

جدول ۷. رگرسیون-تأثیر متغیرهای مستقل بر وابسته

دوربین واتسون	سطح معنی‌داری	T	ضرایب استاندارد شده (Beta)	ضرایب استاندارد نشده		متغیرهای مستقل
				خطای معیار	B	
۱/۹۶	۰/۰۰	۳۴/۵۳	-	۱/۵۳	۵۳/۰۱	مقدار ثابت
	۰/۰۰	۱۶/۳۶	۰/۶۴	۰/۰۳	۰/۵۷	توانمندی سازی
ضریب همبستگی چندگانه		ضریب تعیین		ضریب تعیین تعدیل شده		
۰/۶۴		۰/۳۹۸		۰/۳۹		

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

نتایج منعکس شده از جدول بیان می‌کند که متغیر توانمندی سازی با بتای ۰/۶۴ بیشترین تأثیر مستقیم را بر متغیر وابسته داشته‌است؛ بنابراین با توجه به یافته مدل رگرسیونی می‌توان نتیجه‌گیری کرد که هرچقدر افراد محله همت آباد توانمندتر بشوند، کیفیت زندگی آنان بیشتر خواهد شد. از طرفی آماره دوربین واتسون نیز برابر با ۱/۹۶ است که بیانگر مستقل بودن باقی مانده‌ها است، که نشان از مناسب بودن مدل رگرسیونی است.

نتیجه‌گیری

در تبیین پدیده اسکان غیررسمی باید به علل گوناگونی در سطوح مختلف اشاره کرد که البته با توجه به زمینه‌های مشخص جوامع، اثربخشی و چیرگی هر یک از علل متفاوت می‌شود. نخستین علت در سطح کلان را باید ساختاری دانست که سازوکار تبعیض آمیز و فقرزا بر پایه توزیع غیرعادلانه منابع قدرت، ثروت و درآمد در جریان است. از آنجا که این جمعیت، عمدتاً همچون پناهجویان اقتصادی، بدون توجه به قابلیت‌های طبیعی و ظرفیت‌های انسان ساخت مقصدشان در پی دسترسی به فرصت‌های اشتغال و درآمد سرازیر می‌شوند، تقاضای ناگهانی و پرشتابی برای اسکان خود در نواحی محدودی به وجود می‌آورند؛ این تقاضا باعث افزایش قیمت‌ها، کاهش ذخیره مسکن، نارسایی خدمات شهری و اشباع شبکه‌های زیربنایی می‌شود. در چنین شرایطی، مهاجران کم درآمد، توان استفاده از بازار رسمی زمین و مسکن را نداشته و با اصرار بر لزوم استقرار خود در همان ناحیه، فضایی ناخوشایند و نامطمئن، لیکن ارزان تر را در بازار غیررسمی زمین و مسکن تهیه می‌کنند.

براساس نتیجه پژوهش بسط سیاست‌های عدالت‌گرایانه در توسعه شهری و ارائه خدمات به شهروندان در عرصه‌هایی چون حمل‌ونقل بهداشت و درمان، مخابرات و آسفالت، تفریحی و فرهنگی، اداری از شرایط تأثیرگذاری بر ارتقای کیفیت زندگی ساکنان در منطقه حاشیه‌ای منطقه همت‌آباد خواهد بود.

براساس نتیجه پژوهش و ایجاد تغییر در شرایط نهادهای محلی در جهت بهبود در شرایط محله و به منظور تحقق عدالت فرهنگی و آموزش و دسترسی بیشتر و آسان تر به فرهنگسراها، مؤسسات و مراکز قرآنی، کتابخانه‌ها، سینما و تئاتر و آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای پیشنهاد می‌شود.

براساس نتایج به منظور کاهش مشکلات درون نظام خانواده و افزایش رضایت از زندگی در مناطق حاشیه‌نشین، ارائه خدمات آموزش با محوریت مهارت‌های زندگی، مسائل اجتماعی نظیر طلاق و اعتیاد، توانمندی سازی مهارت‌های ارتباطی، ضروری است.

دسترسی با سهولت بیشتر شهروندان به پارک‌ها، باشگاه‌های ورزشی، کافی نت و گیم‌نت، زمین ورزش و بازی مثل فوتبال، والیبال، بسکتبال، عامل مناسبی در جهت ارتقای کیفیت زندگی شهروندان است.

پیامدهای شتابان توسعه شهرنشینی و ظهور شهرهای بزرگ به ایجاد محلات حاشیه‌نشین منجر شده که این محلات در درون خود آسیب‌های بیشماری را به همراه دارند. این محلات علاوه‌بر اینکه سطح نارضایتی عمومی بالایی با خود به همراه دارند، از لحاظ کیفیت و سبک زندگی نیز در مرتبه نازل و پایینی قرار دارند؛ بنابراین مسئولین شهری باید چاره‌ای اندیشیده تا با توانمندکردن مردم محلات حاشیه‌نشین، کیفیت زندگی آنان را ارتقا دهند. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین توانمندسازی و کیفیت زندگی در بین شهروندان ۱۸ سال به بالای محله همت‌آباد شهر اصفهان انجام گرفته‌است. یافته‌های توصیفی پژوهش بیانگر آن است که توزیع فراوانی جنسیت پاسخگویان برابر است با، ۳۲/۱ درصد زنان و ۶۷/۹ درصد مردان، توزیع فراوانی تحصیلات این‌گونه است که ۰/۸ درصد را بی‌سواد، ۴۵ درصد ابتدایی، ۳۶/۴ درصد راهنمایی، ۹/۷ درصد دیپلم، ۵/۱ درصد لیسانس و ۳ درصد نیز فوق لیسانس و بالاتر بوده‌اند. همچنین توزیع فراوانی درآمد، ۳۲/۷ درصد بدون درآمد، ۴/۹ درصد کمتر از ۱ میلیون تومان، ۲۳/۵ درصد بین ۱۰۰۰۰۰۱ تا ۲۰۰۰۰۰۰، ۱۹/۱ درصد بین ۲۰۰۰۰۰۱ تا ۳۰۰۰۰۰۰، ۶/۷ درصد بین ۳۰۰۰۰۰۱ تا ۴۰۰۰۰۰۰، ۱۳/۵ درصد بین ۴۰۰۰۰۰۱ تا ۵۰۰۰۰۰۰، ۴/۶ درصد بین ۵۰۰۰۰۰۱ تا ۶۰۰۰۰۰۰ و ۴ درصد هم ۶۰۰۰۰۰۱ به بالا درآمد داشته‌اند. همچنین با توجه به یافته‌های حاصل میانگین نظری کیفیت زندگی برابر است با ۶۴/۵، همچنین میانگین نظری توانمندسازی ۳۹/۵ که نشان از پایین بودن میزان و سطح این دو متغیر در بین شهروندان این محله است. با توجه به نتایج مدل رگرسیونی متغیر توانمندسازی توانسته با بتای ۰/۶۴، ۳۸ درصد از واریانس متغیر کیفیت زندگی را پیش‌بینی کند.

یافته‌های حاصل از آزمون فرضیات بدین صورت است که بین توانمندسازی و کیفیت زندگی در بین شهروندان محله همت‌آباد رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد که با یافته‌های برقی (۱۳۹۹)، محمدی دوست و همکاران (۱۳۹۷)، شاطریان و کیانی (۱۳۹۵)، فتح‌زاده و زاهد زاهدانی (۱۳۹۴)، حسنونند و همکاران (۱۳۹۴)، سلیمی و سعیدیان (۱۳۹۳)، باریمانی و گرجی کارسامی (۲۰۱۸) و رادپیهیکا کاپور (۲۰۱۸) همسو بوده‌است.

فیتزمن به‌عنوان یکی از نظریه‌پردازان در حوزه توانمندسازی اعتقاد دارد که اگر فرایندی پنج سطحی بر مردم اعمال شود، آنان توانمند خواهند شد؛ به این صورت که در سطح اول آموزش‌دادن و بهبود خوداتکایی در یک جامعه می‌تواند آنان را توانمند کند. همچنین سطح دوم تسهیل‌گری به‌عنوان راهکاری که شهروندان یک جامعه را به شناخت اصلی اولویت‌های زندگی‌شان سوق می‌دهد، سطح سوم حمایت از طرف دست‌اندرکاران دولتی و پیشنهاد راهکارهایی از طرف آن‌ها برای بهبود و حل مشکلات جامعه هدف، سطح چهارم آشکارسازی با تأکید بر آشکارشدن و روشن‌گری میان افراد جامعه به این صورت که همه برنامه‌های جاری برای توسعه محلات آگاهی داشته باشند و در سطح آخر آزادسازی با تأکید بر فرصت‌های خودخواسته و رهایی افراد از قیدهای سنتی گذشته به‌منظور افزایش توانمندی بر این اساس افراد جامعه محلی اگر این آموزش‌ها را در سطوح مدنظر وی طی کنند، علاوه‌بر اینکه صاحب توان و قدرت بیشتری می‌شوند، توانمند در امور جاری محله خویش می‌شوند؛ بر این اساس، توانمندسازی فرایندی تبادلی و نیز خودافزا است که می‌تواند دستیابی به اهداف توسعه‌ای و به‌طور خاص‌تر کیفیت زندگی افراد جامعه محلی را افزایش بدهد. به همین دلیل رویکرد توانمندسازی با تأکید بر آموزش و بالابردن سطح سواد و آگاهی مردم، بالابردن حس تعلق به مکان و مسئولیت در افراد مناطق حاشیه‌نشین، می‌تواند تأثیر بسزایی در توانمندسازی جوامع محلی داشته باشد و در نتیجه منجر به افزایش کیفیت زندگی در مناطق حاشیه‌نشین شود.

پیشنهادهای پژوهش

تشویق و ترغیب مراکز خصوصی در محلات به راه‌اندازی سمن‌ها با رویکرد توانمندسازی اجتماعی به‌منظور بالابردن سطح رفاه و کیفیت زندگی مردم محلی.

درگیرکردن سازمان‌های خدماتی دولتی و خصوصی موجود در محله از قبیل آموزش و پرورش، کانون فرهنگی آموزش، سازمان فنی و حرفه‌ای و... به‌منظور توانمندکردن افراد محلی و بالابردن کیفیت زندگی.

افزایش توان اقتصادی ساکنان محله از طریق ایجاد مشاغل خانگی موجود در محله به‌منظور بالابردن سطح اقتصاد خانواده و به‌تبع آن بالابردن کیفیت زندگی.

استفاده از توان بالای مشارکتی ساکنان محلی در اجرای طرح‌ها و پروژه‌های اجتماعی-فرهنگی به‌منظور حس مشارکت در امور محلی و توانمندشدن در اجرای پروژه‌های محلی به‌منظور ارتقای سطح زندگی آنان.

همچنین پیشنهاد می‌شود نسبت به آسیب‌شناسی توانمندسازی و کیفیت زندگی در سطح محله با توجه به گروه‌های مجازی محلی همچون همیاران همت‌آباد، نسبت به برگزاری کارگاه‌های آموزشی توانمندسازی به‌خصوص برای زنان و کودکان جلساتی صورت گیرد.

منابع

اسمیت، دیوید. ام. (۱۳۸۲). کیفیت زندگی: رفاه انسانی و عدالت اجتماعی، ترجمه حسین حاتمی‌نژاد، ماهنامه اطلاعات اقتصادی-سیاسی، موسسه اطلاعات، شماره ۱۸۶، صص ۱۷۳-۱۶۰.

<https://b2n.ir/d71770>

اشتریان، کیومرث، چرخیده، کیومرث، پناهی، محمد عادل، اشتریان، خدیجه، (۱۳۸۸). توانمندسازی فرهنگی اجتماع‌محور؛ طرحی برای خانه‌های فرهنگ دانشجویی، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی، وزارت علوم.

<https://b2n.ir/t67937>

آریافر، شهره؛ خواجه‌سروی، غلامرضا. (۱۳۹۹)، حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر توسعه سیاسی-اجتماعی در کلان‌شهر تهران، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، انجمن علمی جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال سوم، شماره ۴، صص ۱۴۳-۱۷۰.

براهوی آرزو، ابراهیم زاده آسمین، حسین، اسدی سروستانی، خدیجه (۱۴۰۰)، بررسی جامعه‌شناسی تأثیر حاشیه‌نشینی بر مدیریت شهری (مورد مطالعه: ناحیه کریم‌آباد زاهدان)، کنفرانس بین‌المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی.

<https://b2n.ir/k70466>

برقی، شهریار. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر برنامه‌های توانمندسازی در مناطق حاشیه‌نشین در افزایش مشارکت اجتماعی مطالعه موردی شهرستان پاکدشت، جغرافیا و روابط انسانی، آئیژ عزمی، دوره ۳، شماره ۲، صص ۱۷۲-۱۹۱.

<https://b2n.ir/t93239>

پاپلی یزدی، محمدحسین؛ رجبی سناجردی، حسین. (۱۳۹۲). نظریه‌های شهر و پیرامون، تهران: انتشارات سمت.

پورموسوی، موسی؛ معصومی، سلمان. (۱۳۸۹). ساماندهی و توانمندسازی محله‌های آسیب‌پذیر با تأکید بر نقش مدیریت شهری، شهرداری‌ها، سال ۱۱، شماره ۹۹، صص ۳۲-۴۰.

تقوایی، مسعود؛ حسینی‌خواه، حسین؛ علیزاده اصل، جابر. (۱۳۹۴). استراتژی توسعه شهری با تأکید بر توانمندسازی محلات شهری (مطالعه موردی: اکبرآباد یزد)، مجله آمایش جغرافیایی فضا، دانشگاه گلستان، سال ششم، شماره ۱۶، صص ۱۴۷-۱۲۹.

http://gps.gu.ac.ir/article_10095.html

حسنوند، باقر؛ حسنوند، عباس؛ حسندوندی، صبا. (۱۳۹۴). بررسی رابطه فرسودگی شغلی با توانمندسازی و کیفیت زندگی کاری در پلیس، مدیریت منابع انسانی و پشتیبانی، دانشگاه شهید بهشتی، سال ۱۰، شماره ۳۸، صص ۱۰۳-۱۲۶.

<https://www.magiran.com/paper/1508347>

داداشپور، هاشم؛ علیزاده، بهرام. (۱۳۹۳). اسکان غیررسمی و امنیت تصرف زمین، تهران: انتشارات آذرخش.

ربانی خوراسگانی، علی؛ کیانپور، مسعود. (۱۳۸۶). مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی: مطالعه موردی: شهر اصفهان. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، شماره ۱۵، صص ۱۰۸-۶۷.

<https://b2n.ir/b38459>

رضوانی، محمدرضا؛ منصوریان، حسین؛ احمدی، فاطمه. (۱۳۸۸). ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی (مطالعه موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دانشگاه تهران، شماره ۱، صص ۶۵-۳۳.

<https://b2n.ir/q75992>

رفیعیان، مجتبی؛ سیف‌الدینی، فرانک. (۱۳۸۴). راهبردهای ساماندهی اسکان غیررسمی و برنامه مداخله در شهر بندرعباس، مجله بین المللی علوم مهندسی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، جلد ۱۶.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=51735>

سالاروندیان، فاطمه؛ حسینی، سید علی. (۱۳۹۵). نقش مشاغل غیررسمی در تسکین اسکان غیررسمی (مطالعه موردی: حصار امیر پاکدشت)، فصلنامه علمی-پژوهشی اقتصاد و مدیریت شهری، شماره ۱۴.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=299484>

شناختی و تأثیر تعاملی متغیرهای سلیمی، سمانه؛ سعیدیان، نرگش. (۱۳۹۳). بررسی رابطه کیفیت زندگی کاری، توانمندسازی روان جمعیت شناختی بر بهره‌وری کارکنان شهرداری زاهدان، مدیریت بهره‌وری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، شماره ۲۸، صص ۷-۳۲. شاه حسینی، پروانه (۱۳۸۲)، تبیین فرایند ناهنجاری های کالبدی، اقتصادی سکونتگاههای خودرو پیرامون کلانشهر تهران، مورد: پاکدشت، تهران: دانشگاه تهران: دانشکده ادبیات.

شرکت عمران و مسکن سازان منطقه مرکزی (استان اصفهان)، (۱۴۰۰).

شاطریان، محسن، کیانی سلمی، صدیقه. (۱۳۹۵). بررسی و مقایسه ابعاد توانمندسازی در بین محلات شهری (مطالعه موردی: محله پشت مشهد بالا و محله طاهر و منصور شهر کاشان، نشریه مطالعات نواحی شهری، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال سوم، شماره ۴، صص ۲۰۲.

<https://b2n.ir/n75835>

غفاری‌نسب، اسفندیار. (۱۳۹۱). نقش شهروندی فعال در بهبود کیفیت زندگی شهری، مطالعات جامعه‌شناسی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان، سال دوم، شماره ۲، صص ۱۶۲-۱۳۹.

<https://b2n.ir/b54613>

منظور توانمندسازی محلات حاشیه‌نشین، محلات ریزی راهبردی به‌زاده، حیدر؛ زاهد زاهدانی، سید سعید. (۱۳۹۴). برنامه‌فتح حاشیه‌نشین سیلاب، احمدآباد و یانوق دره سی تبریز، جامعه‌شناسی معاصر، دانشگاه بوعلی سینا، شماره ۶، صص ۶۱-۸۸.

https://csr.basu.ac.ir/article_1423.html

فرهنگی نجفی، زینب (۱۳۹۱). ارزیابی ارتقای کیفیت زندگی شهری در سکونت‌گاه‌های غیررسمی با رویکرد توانمندسازی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده مدیریت و حسابداری.

<https://www.virascience.com/thesis/604071>

کوکبی، افشین؛ پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی اکبر. (۱۳۸۴). برنامه ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری، تعاریف و شاخص ها، جستارهای شهرسازی، محمدحسین جهانشاهی، شماره ۱۲، صص ۱۳-۶.

<https://b2n.ir/t35517>

کیانی سلمی، صدیقه؛ صفری، حامد. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل تسهیل کننده توانمندسازی محله های حاشیه نشین شهر اصفهان (مطالعه موردی: محله عاشق آباد)، پژوهش های جغرافیای برنامه ریزی شهری، موسسه جغرافیا، دوره هشتم، شماره ۱، صص ۱۹۲-۱۶۱.

https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_76120.html

موحد، علی؛ حیدریان، مهدی. (۱۳۹۶). بررسی نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی در توانمندسازی بافت های فرسوده شهری، اولین همایش بافت های فرسوده شهری، چشم انداز توسعه پایدار، ارزش ها و چالش ها.

نظریان، اصغر؛ شوهانی، نادر. (۱۳۹۰). توانمندسازی نظام مدیریت شهری براساس الگوی شهر شهروندمدار در ایلام. چشم انداز جغرافیایی، شماره ۱۶، صص ۱۵۱.

<https://b2n.ir/e1806>

هادی زاده بزار، مریم. (۱۳۸۲). حاشیه نشینی و راهکارهای ساماندهی آن در جهان، انتشارات شهرداری مشهد، تیهو.

<https://b2n.ir/h75225>

Barimani, H., & Karsami, A. G. (2018). Investigating the relationship between urban services provided by Sari Municipality and enhanced quality of life of citizens living in marginalized areas (slums). The islamic college university journal, (48), 37-52.

<https://www.iasj.net/iasj/article/145887>

Das, D. (2008). Urban quality of life: A case study of Guwahati. Social Indicators Research, 88, 297-310.

<https://www.jstor.org/stable/27734702>

Dissart, J., and Deller, S. (2000). Quality of life in the planning literature. Journal of Planning Literature, 15: 135-161.

<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01617230/file/Dissart.Deller-2000-JPL-Quality.Life.Planning.Literature.pdf>

Foo, T.S. (2000). Subjective assessment of urban quality of life in Singapore (1997-1998). Habitat International, 24, 31-49.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197397599000260>

Hardina, D. (2003). Linking citizen participation to empowerment practice: A historical overview. Journal of Community Practice, 11(4), 11-38.

https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J125v11n04_02

Kapur, R. (2018). Socio-Economic Development and Empowerment of Disadvantaged Groups.

https://www.researchgate.net/publication/323691483_Socio-Economic_Development_and_Empowerment_of_Disadvantaged_Groups

Liu, B. C. (1976). Quality of life indicators in U.S. metropolitan areas: A statistical analysis, , Praeger.

Massam, B. H. (2002). Quality of life: public planning and private living. progress in planning, 58, 141-227.

<http://www.tlu.ee/~arro/Happy%20Space%20EKA%202014/quality%20of%20life.pdf>

Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing, a social geographical perspective. Landscape and Urban Planning 65 19 Spreitzer, G.M. (1995). Psychological empowerment in the workplace: Dimensions, measurement, and validation, Academy of Management Journal, 38(5), 1442-1465.

<https://cmapspublic.ihmc.us/rid=1Q62GWNLB-HKQB6S-4CTB/uban%20environmental%20quality%20and%20human%20wellbeing.pdf>